

Programa municipal per a les dones 2001-2004

Ajuntament de Barcelona

Direcció de Planificació
Serveis Personals

INDEX

Introducció

1. Tendències actuals en les polítiques per a les dones i de dones
2. Les dones de Barcelona
3. Els criteris d'actuació de l'Ajuntament de Barcelona
4. L'actuació municipal per a les dones
5. Escenari i criteris que orienten el Programa Municipal
6. Objectiu general i línies estratègiques del Programa
7. Objectius estratègics del Programa
8. Objectius operatius del Programa

Introducció

Aquest Programa Municipal per a les Dones (2001-2003) es presenta 10 anys després del I Pla Municipal per a les Dones (1991) i molts anys després de les primeres estratègies d'actuació de l'Ajuntament de Barcelona en l'aplicació de polítiques per a les ciutadanes (l'any 1982 es va inaugurar el Centre d'Informació i Urgència per a la Dona).

Aquest document té com a objectiu definir la política municipal per a les dones en els propers anys, actuació que no es pot deslligar dels canvis en la realitat social de les barcelonines, ni tampoc del balanç de les polítiques que han dut a terme les diverses administracions i específicament la municipal.

El Pla Municipal per a les Dones 1995-1999 va ser un instrument clarificador del que pot ser una política per a les ciutadanes. El balanç realitzat l'any 1999 porta a continuar defensant la necessitat d'unes línies de treball específiques per part de l'Ajuntament. De l'anàlisi i valoració de l'actuació municipal per a les dones es van desprendre un conjunt de propostes per facilitar la continuïtat de les línies de treball, propostes que, evidentment, s'han tingut en compte a l'hora d'elaborar els objectius de l'actual Programa municipal.

Si bé els canvis als quals es feia referència tenen a veure, entre altres coses, amb la consolidació de les polítiques d'acció positiva per a les dones i la lenta, encara que progressiva, incorporació de la perspectiva de gènere a les polítiques generals (cal destacar, en aquest sentit, les relatives a les polítiques d'ocupació, d'educació i salut), no es pot oblidar el gran paper que ha jugat el moviment de dones de la ciutat, la seva capacitat, dins de la diversitat existent, per a formular demandes, necessitats i desitjos i participar en la consecució de les millors respostes i solucions possibles per a fer front als nous reptes. En aquest sentit cal esmentar, com a fet paradigmàtic, el I Congrés de les dones de Barcelona (gener de 1999), model de procés de participació i de treball conjunt entre l'administració municipal i el teixit associatiu femení de Barcelona, per tal de plasmar les propostes que haurien de convertir Barcelona en "la ciutat que les dones volem".

Malgrat que els avenços produïts els darrers anys han tingut com a resultat una favorable transformació de les condicions de vida d'una bona proporció de dones i han permès aconseguir un consens social en relació a una participació més equilibrada dels diferents col·lectius que integren la ciutat, les dificultats per arribar a una societat que respongui plenament a les necessitats i desitjos de les dones són encara presents.

Aquestes dificultats es donen tant per part de les administracions públiques com de la pròpia societat que ofereix encara, en un temps de transició d'una cultura patriarcal a una altra que integri els nous rols per part de les ciutadanes i dels ciutadans, resistència als canvis, a noves formes de concebre la ciutat que haurien de portar a una societat compartida, una ciutat que gaudeixi de la riquesa que comporta viure en un món de dones i d'homes. No podem oblidar, a més, que hi ha sectors de població que queden al marge de les possibilitats de gaudir d'una qualitat de vida digna i, en aquest cas, les dones són, per diversos motius, les més afectades.

És necessari, doncs, que les administracions públiques i, en particular l'administració local, per les oportunitats que dóna la proximitat a la ciutadania i el coneixement directe de les seves necessitats i interessos, continuïn treballant per a la implementació de polítiques que tendeixin a feminitzar la ciutat, a donar valor a la participació i a la presència de les dones, a repensar la forma de fer política i introduir canvis en la cultura organitzativa amb l'enfortiment o creació de nous canals per a l'intercanvi i la cooperació.

En aquest sentit, és important que la pròpia administració es converteixi en un model respecte a la igualtat d'oportunitats a fi de crear una forma d'actuar sensible a les diferències entre ciutadans i ciutadanes, una forma d'actuar amb la que puguin identificar-se tant les dones com els homes de Barcelona.

Els anys de treball i d'experiència en polítiques per a les dones duts a terme per l'Ajuntament de Barcelona configuren un context favorable per al desenvolupament dels objectius proposats en aquest Programa, que planteja, a partir de l'anàlisi de les tendències actual en polítiques per a les dones i de dones, així com de l'estudi de la situació actual de les barcelonines i de l'escenari que això configura, un seguit de propostes d'actuació. Aquestes propostes estan orientades, d'una banda, a incrementar la capacitació tècnica de l'administració local per al disseny i execució de polítiques sensibles a la mirada de les dones i, de l'altra, a l'enfortiment de la xarxa associativa de les dones i a l'increment i reconeixement de la seva participació social i política.

Si bé aquest Programa està fonamentalment orientat vers aquelles persones que planifiquen i executen les polítiques per tal de que incorporin la perspectiva de les dones com una de les bases de la presa de decisions, no és menys cert que, per aconseguir un veritable èxit en la implementació de totes les qüestions que es plantegen, es requereix de la participació i complicitat de la població a la qual van destinades. Només d'aquesta manera aconseguirem fer de Barcelona una ciutat on cap col·lectiu es senti exclòs, on la ciutadania sigui realment la protagonista. Aconseguirem feminitzar la ciutat, amb el convenciment de que aquest fet ens portarà a una societat més integradora i solidària. Contribuirem al fet d'anar construint una nova cultura en la forma de fer política per a la ciutat.

Tendències actuals en les polítiques per a les dones i de dones

Les tendències actuals en les polítiques per a dones i de dones es fonamenten en directrius i propostes d'actuació generades a partir de les darreres recerques, congressos i els espais de reconeixement i intercanvi entre dones, tant a nivell internacional com local, que han estat fonamentals en la inspiració dels principis que orienten el present Programa Municipal per a les dones.

A nivell internacional, cal fer esment a la Carta Europea de les Dones a la Ciutat (1994) i la IV Conferència Mundial per a les Dones (Pequín, 1995) i la Conferència Internacional Pequín + 5 (New York 2000). A nivell local cal fer esment a les recomanacions de la Federació de Municipis de Catalunya, a les Jornades "XX anys de feminisme a Catalunya" (Barcelona, 1996) i al I Congrés de les Dones de Barcelona (Barcelona, 1999).

La Carta Europea de les Dones i la Ciutat (1994) ha estat elaborada per diverses organitzacions de dones a nivell de tot Europa i respon a una línia d'investigació cofinançada per la Secció per a la Igualtat d'Oportunitats de la Comissió Europea. El seu objectiu és el de promoure una nova filosofia de la planificació urbana que integri les necessitats i contempli les diferències dels ciutadans i ciutadanes. En definitiva, la Carta pretén fer emergir noves prioritats polítiques i econòmiques que tendeixin a l'harmonització de la vida quotidiana, de la qual les dones en són les protagonistes, en tant que responsables de mantenir la vida. A més, la Carta afirma que la gran diversitat d'activitats i de desplaçaments que realitzen les dones (portar les criatures a l'escola, acompanyar les persones grans a les consultes mèdiques, anar al mercat... i conciliar tot això amb el treball remunerat) dóna com a resultat un coneixement exhaustiu de l'entorn, la qual cosa fa del col·lectiu femení un sector privilegiat per elaborar propostes i buscar solucions imaginatives que facin front als nous reptes.

La Carta Europea de les Dones i la Ciutat queda clarament resumida en la Declaració dels 12 punts següents:

1. *La ciutadania activa*: la manera d'exercir la ciutadania activa ha d'abordar-se a partir de la reflexió sobre la influència del lloc on es viu i sobre el funcionament de les instàncies de representació en els engranatges econòmics i polítics que fan la ciutat.
2. *La presa de decisions i la democràcia paritària*: les dones han d'estar representades a tots els nivells de decisió en matèria de planificació del territori, l'espai urbà, la vivenda, els transports i el medi ambient.
3. *La igualtat d'oportunitats*: la igualtat d'oportunitats ha d'estar afavorida a l'educació i a la recerca, en el lloc de treball i en l'exercici de totes les professions que tractin la planificació del territori, l'espai urbà, la vivenda, la mobilitat i la seguretat urbana.
4. *La participació*: s'han d'instituir processos participatius equitatius en relació a les dones, per tal d'afavorir noves relacions de solidaritat.
5. *La vida quotidiana*: la vida quotidiana a través dels ulls de les dones ha d'esdevenir un objectiu polític.
6. *El desenvolupament sostenible*: les dones han d'estar plenament implicades en les polítiques per al manteniment de l'equilibri ecològic del nostre planeta.
7. *La seguretat i la mobilitat*: totes les dones, i particularment aquelles més desfavorides o marginades, han de disposar de totes les facilitats d'accés als transports, per tal de poder-se desplaçar lliurement i en plena seguretat, i per gaudir plenament de la vida econòmica, social i cultural de la ciutat. Les dones també tenen dret a la ciutat.
8. *El dret a l'hàbitat i a la vivenda*: les dones tenen dret a una vivenda i a un hàbitat adients.
9. *Les dimensions de gènere*: la dimensió de gènere aplicada a la ciutat ha de ser admesa com a font d'una nova cultura compartida i ha de participar en l'elaboració d'una nova filosofia de planificació del territori.
10. *L'educació i l'aplicació pràctica a nivell local*: la dimensió de gènere aplicada a la ciutat ha de ser ensenyada a les universitats i centres d'ensenyament secundari. L'experimentació dins les ciutats és una urgència per tal d'incitar a fer canvis.

11. *El rol dels mitjans de comunicació i la transmissió de les experiències*: els mitjans de comunicació han d'evitar la difusió de missatges que reproduïxin estereotips, i han de mostrar l'evolució i l'emancipació de les dones.
12. *Les xarxes*: s'ha de crear una xarxa d'intercanvis d'informació a escala europea per tal de promoure la Carta i l'aplicació dels principis que assenyalava.

La **IV Conferència Mundial sobre les Dones** celebrada a Pequín el setembre de 1995 va representar un impuls i una gran dosi d'optimisme per a les dones del món. La Plataforma d'Acció sorgida de la Conferència és un bon exemple de com es pot concretar la voluntat d'arribar a la plena ciutadania de les dones i a la igualtat d'oportunitats. Per a les dones de Barcelona moltes de les mesures compreses a la Plataforma d'Acció ja han estat desenvolupades i s'han aconseguit molts dels resultats que a Pequín van fixar-se com a objectius, però no s'han aconseguit tots. Des de les administracions públiques encara hi ha temes en els quals cal incidir i treballar per tal d'anar avançant en la consecució de la plena ciutadania de les dones.

En aquest marc, l'administració local hi té, per moltes raons, un paper fonamental, tant per la seva proximitat a la ciutadania com per ser en el marc de les ciutats on sovint es troben la concreció dels drets, de les possibilitats, de la capacitat d'acció col·lectiva per lluitar contra l'exclusió social. A més, com planteja La Carta Europea de les Dones i la Ciutat, les ciutats, en la seva organització de la vida quotidiana, no tenen encara en compte les necessitats de les dones.

Davant aquesta realitat, el Grup de Dones de la **Federació de Municipis de Catalunya (FMC)** va acordar analitzar les propostes de la Plataforma d'Acció, l'adequació i l'aplicació pràctica a les polítiques municipals per a les dones. Les mesures d'actuació per dur a terme des de les administracions locals, tot i que no es fa una relació exhaustiva de les mateixes, s'emmarquen dins els següents àmbits:

1.- Les dones i la pobresa

Detectar, atendre i preveure les situacions de desigualtat per raó de gènere; donar resposta als casos de precarietat personal i social de les dones, sobretot de les dones grans que viuen soles i que disposen de pensions baixes i dones amb càrregues no compartides per evitar la progressiva feminització de la marginació; facilitar orientació, assessorament i suport, de forma personalitzada, a aquelles dones que tinguin problemàtiques socials mitjançant la xarxa de serveis socials d'atenció primària; desenvolupar una política municipal d'ajuda a l'accés de la dona al treball mitjançant l'estudi de les necessitats i la creació de serveis d'atenció a la infància, afavorir l'accés als habitatges protegits per a les dones que visquin situacions de mancances socioeconòmiques i que tinguin càrregues familiars,...

2.- L'educació de les dones

Fomentar l'educació no sexista, amb especial atenció en els aspectes discriminatoris del material didàctic, lúdic, audiovisual i tecnològic. Afavorir l'accés de les dones als estudis de professions tradicionalment masculines; des del Consell Escolar Municipal, fomentar la participació de pares i mares en la tasca institucional i conscienciar-los sobre els valors que transmetran als seus fills i filles; promoure en l'educació no formal l'aprenentatge de les tasques que fomenten l'autonomia personal de tot l'alumnat; realitzar campanyes d'alfabetització adreçades als col·lectius de dones que han tingut menys oportunitats de formació, ja que pertanyen a sectors menys afavorits econòmicament, i facilitar l'educació permanent de dones adultes i joves amb suports i recursos adequats a les necessitats; ....

3.- Les dones i la salut

Conèixer l'estat de salut de les dones per saber les problemàtiques que se'n deriven i difondre tots els recursos sanitaris municipals relacionats amb la dona; promoure programes d'informació, educació i prevenció de la salut de la dona; donar informació, assessorament i suport, si s'escau, sobre els canvis físics, emocionals i psíquics associats al desenvolupament de les etapes del cicle vital; programes d'ajuda per a millorar la concepció de l'envelliment dirigits a dones grans; programes d'educació sexual continuada que s'adaptin a les diferents etapes evolutives; elaborar programes per prevenir les malalties de transmissió sexual, com la sida, i embarassos no desitjats. Oferir assessorament i informació sobre la interrupció voluntària de l'embaràs i sobre malalties funcionals, com la bulímia, l'anorèxia o la depressió.

4.- La violència contra les dones

Establir sistemes de coordinació amb serveis i recursos de la ciutat d'atenció a dones víctimes d'actuacions violentes i també protocols que optimitzin la intervenció; establir sistemes de coordinació amb altres administracions per poder fer efectives la prevenció i l'atenció; realitzar programes de formació específica per a professionals de la salut, de serveis socials, de l'àmbit jurídic, policies locals, etc., que intervingen o haurien d'intervenir donant suport a dones víctimes de qualsevol forma de violència; desenvolupar, conjuntament amb les administracions competents, programes de rehabilitació per a persones agressores i maltractadores, d'acord amb les necessitats detectades; Realitzar programes i crear serveis adreçats a l'atenció de dones immigrants i/o que pertanyen a altres cultures menys afavorides; realitzar campanyes de difusió dels drets i dels recursos destinades a dones víctimes de la violència....

5.- Les dones i l'economia

Promoure estudis i investigacions de la realitat local sobre la dona, l'ocupació i l'atur, com també estudis de l'oferta ocupacional i nous mercats favorables als àmbits de treball específics de les dones; difondre els recursos i serveis locals per afavorir la incorporació de la dona al mercat de treball; mantenir, per part de l'Administració local, una actitud exemplar en la seva política de contractacions i denunciar les pràctiques de precarietat laboral, especialment les de dones, oferint solucions alternatives dignes; promoure espais de debat sobre el temps de treball per incorporar una nova cultura sobre la presència de la dona a la societat actual; impulsar mesures específiques per afavorir la inserció professional de dones adultes, sense experiència específica, que desitgin treballar després dels períodes de maternitat; acordar programes de formació ocupacional continuada específica favorable a la plena inserció laboral de les dones i també plans de formació sobre noves tecnologies; fomentar iniciatives d'autoocupació de les dones de la ciutat, com programes de dones emprenedores; facilitar a les dones empresàries de la ciutat la formació i l'assessorament tècnic, corresponents.

6.- Les dones en el poder i la presa de decisions

Compromís del govern municipal d'establir com a objectiu el manteniment de l'equilibri entre dones i homes en els diversos òrgans de govern i en els de gestió; promoure la constitució de consells municipals de dones amb l'objectiu d'afavorir la participació de les diverses associacions en el seguiment de les polítiques municipals de les dones; promoure i garantir que totes les organitzacions que rebin finançament públic (contractes de serveis, subvencions, etc.) adoptin polítiques i pràctiques no discriminatòries; protegir i promoure la presència de dones i homes en els actes i espais públics de la ciutat (conferències, concursos, festes, pregons, carrers, escoles, etc.); Desenvolupar estratègies de comunicació per promoure el debat públic sobre els nous papers de les dones i dels homes dins la societat i dins el model de família actual; aprovar plans d'actuació municipal en els quals la visió i les necessitats de les dones del municipi hi siguin presents; promoure accions específiques que permetin compatibilitzar la vida familiar i professional amb mesures generadores de la participació de les dones en la vida pública i dels homes en les responsabilitats de la llar; establir la obligatorietat que en totes les estadístiques municipals hi sigui present la visió de gènere (estudis, recomptes, estadístiques);...

7.- Les dones i els mitjans de comunicació

Promoure la participació plena i igualitària de la dona en els mitjans de difusió locals, la participació en la gestió, la producció de programes, la formació continuada en aquest camp, la capacitat per a les noves tecnologies i la investigació sobre temes de comunicació local; procurar que es distribueixin igualitàriament els nomenaments de dones i homes en tots els òrgans consultius, de gestió, de reglamentació o de supervisió, relacionats amb els mitjans de difusió municipal; incentivar aquests òrgans en la mesura que això no atempti contra la llibertat d'expressió perquè augmentin el nombre de programes destinats a la dona i realitzats per dones, per vetllar perquè les necessitats i els problemes de la dona es tractin de forma compensadora i adient; utilitzar un llenguatge no sexista; difondre una imatge digna de la dona.

8.- Les dones i el medi ambient

Promoure campanyes informatives, en col·laboració amb els sindicats i altres entitats, sobre el marc legal laboral de prevenció de riscos laborals per a les dones que treballen en el seu domicili; dur a terme campanyes de sensibilització per tal de promoure una nova ètica del consum; realitzar projectes per tal de generalitzar les pràctiques d'abocament selectiu de residus domèstics per facilitar-ne el posterior tractament i reciclatge; endegar campanyes informatives adequades per facilitar que les dones puguin defensar els seus drets com a consumidores, especialment davant l'adquisició o l'ús de productes/serveis amb informació escassa, inadequada o enganyosa, amb efectes nocius per a les persones i l'entorn; establir col·laboracions amb les universitats per tal de dur a terme investigacions amb caràcter aplicat amb la finalitat de traslladar la perspectiva de gènere a la planificació municipal: creixement urbà, transport, serveis i equipaments urbans, ritme de la ciutat, etc.; establir mecanismes de participació perquè les dones siguin coneixedores dels projectes municipals en els temes urbanístics i en els dels serveis públics, com el transport urbà, les xarxes d'enllumenat i subministrament d'aigua, entre d'altres, i que puguin adreçar els seus suggeriments i les seves propostes; garantir que els plans estratègics i d'acció local per a la sostenibilitat tinguin en compte la participació de les dones i les seves opinions,....

9.- Les nenes

Potenciar la coeducació i l'educació en la igualtat de drets i d'oportunitats per a nenes i nens; potenciar l'educació que desenvolupi totes les potencialitats dels nens i de les nenes i que les prepari per una vida adulta satisfactòria; potenciar una orientació escolar i professional de les nenes que permeti incrementar la seva presència en aquells estudis en els que estan infrarepresentades; potenciar l'educació sexual a l'escola i centres de secundària des d'una perspectiva no sexista; realitzar programes d'embarassos en adolescents i organitzar campanyes dirigides a informar i facilitar l'accés dels adolescents i de les adolescents als serveis de planificació familiar; potenciar actuacions concretes per prevenir els maltractaments i les agressions a les nenes; ...

La Sessió Especial de l'Assemblea General de les Nacions Unides "Dones 2000: Igualtat entre els gèneres, desenvolupament i pau per al segle XXI" (Pequín + 5), celebrada a Nova York el 2000 va analitzar la situació global de les 12 àrees establertes a la Conferència Mundial de les Dones (Pequín, 1995), en base a explicar els assoliments i els obstacles més importants de cada esfera. Es pot dir que aquesta Sessió Especial va implicar una mena de nova presa de consciència i valoració dels acords de Pequín, malgrat que també es va posar de manifest les dificultats per avançar (només 8 països dels 189 havien assolit els compromisos marcats 5 anys enrere). Malgrat tot, la Plataforma d'Acció es va mantenir en els seus aspectes més fonamentals.

Cal destacar com a aspectes positius, la consideració de la violència domèstica com un assumpte de l'esfera pública i la crida que es fa als governs perquè hi lluitin, fent referència per primera vegada als crims d'honor i als matrimonis imposats com a pràctiques contra els drets humans. També apareix el reconeixement del dret a la vivenda per part de les dones i la necessitat d'avaluar l'impacte de la globalització en la feminització de la pobresa, així com es pren en consideració i es constata l'educació de les nenes com a tema prioritari. També es reconeixen avenços en les legislacions de diversos països com a conseqüència de la implementació de la Plataforma d'Acció de Pequín.

No obstant, molts aspectes queden per resoldre, entre els que cal destacar els temes dels drets reproductius de les dones, la planificació familiar i el reconeixement de la lliure orientació sexual o l'existència d'altres problemes importants que encara no tenen solució, com ara la SIDA, especialment a l'Àfrica, on afecta un percentatge molt elevat de dones, així com el tràfic internacional de dones i de nenes.

Finalment, cal fer esment a les **Jornades XX Anys de Feminisme a Catalunya**, organitzades pel moviment feminista de Catalunya i que van tenir lloc a Barcelona l'any 1996, vint anys després de que aquest moviment social sortís públicament a la llum amb les Primeres Jornades Catalanes de la Dona (1976). Aquest esdeveniment, que va aplegar a més de 3.000 dones, es va convertir en un balanç del que havien significat per a les catalanes el feminisme, en tota la diversitat de propostes i referents, tant en la seva vessant teòrica com pràctica i la importància de la interlocució entre aquests dos àmbits per a la creació d'un propi ordre simbòlic, ordre simbòlic que restitueix la paraula al sexe femení.

Les Jornades es van proposar com la culminació d'un procés obert a totes les dones i grups de dones a la qual s'hi van acollir més de 200 associacions i grups. Per possibilitar l'expressió de la diversitat de preocupacions i enfocaments, es van organitzar tres grans àmbits "Com vivim", "Com pensem" i "Com actuem" des de la perspectiva dels quals es poguessin considerar les diverses temàtiques (cos i salut, relacions afectives, treball, creativitat, educació i comunicació, violència patriarcal, política i altres). Les assistents van reivindicar la participació de les dones a la societat a partir del reconeixement de la diferència i de l'aportació específica d'una política no desvinculada de la vida.

Les dones de Barcelona

L'evolució demogràfica

Actualment a la ciutat de Barcelona hi ha 805.188 dones que representen el 53,2% de la població. Aquesta major proporció de la població femenina s'ha anat incrementant paulatinament al llarg dels darrers anys.

Població per sexes

	homes		dones	
	nombre	%	nombre	%
1981	832.119	47,48%	920.508	52,52%
1991	775.988	47,21%	867.554	52,79%
1996	704.985	46,72%	803.820	53,28%
1998	703.231	46,71%	802.350	53,29%
2001	707.783	46,78%	805.188	53,22%

Font: Censos i Padrans. Per l'any 2001 les dades son del Padró actiu amb data 31/12/00

Natalitat i fecunditat

La natalitat a la ciutat de Barcelona ha sofert canvis importants i profunds. A començament de segle la taxa de natalitat a la ciutat era del 23,7, a l'any 1975 del 17,0, a l'any 1980 de l'11,1, per situar-se en el 8,1 a l'any 1999. De totes maneres sembla, tal com ens indiquen les dades provisionals del 2000, que hi ha un lleuger increment dels naixements, 370 més que l'any 99.

Taxes de natalitat per 1000 habitants

Any	Naixements	Taxa de natalitat
1900	12.734	23,7
1975	30.237	17,0
1980	20.311	11,1
1991	12.667	7,7
1996	11.945	7,9
1999	12.202	8,1

Font: Moviments demogràfics. Departament d'estadística

Al llarg del període 86-99 s'ha donat un canvi substancial en el comportament reproductiu dels diferents grups d'edat. Dos grups d'edat quinquennal han incrementat la seva taxa de fecunditat, el de 30 a 34 anys i el de 35 a 39 anys, aquest últim de forma molt espectacular (en un 86,6%). La resta de grups han disminuït la seva taxa, especialment les dones de 20 a 24 anys que han sofert un descens del 66% en la seva taxa de fecunditat.

Taxes de fecunditat per grups d'edat

Edats	1986	1991	1996	1999	Variació 1986-1999
15-19	6,86	3,50	2,86	3,63	-47,1
20-24	34,49	20,71	12,25	11,74	-65,9
25-29	96,74	75,00	59,41	47,83	-50,6
30-34	70,69	79,83	95,06	95,33	34,9
35-39	26,28	28,22	39,60	49,03	86,6

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona

El progressiu envelliment de la població barcelonina i el pes de les dones grans a la ciutat

En el col·lectiu de persones de 65 i més anys, les dones representen el 61% del total de la població. Dins el col·lectiu de 75 anys i més, les dones representen ja el 66% del total.

Població de 65 i més anys per sexes

	Dones	%	Homes	%	Total
65 i més	203.802	61,4%	127.863	38,6%	331.665
75 i més	101.981	66,5%	51.322	33,5%	153.303

Font: Padró actiu a 31/12/00

És important analitzar aquestes dades tot comparant-les amb les d'anys anteriors. Si el 1986 les dones de 65 i més anys representaven el 17,8% de les dones que vivien a Barcelona, el 2000 aquest percentatge ha pujat fins el 23,8% (una de cada quatre dones de la ciutat té més de 65 anys), essent l'única franja de població que va en clar augment a la ciutat de Barcelona.

Aquestes dades indiquen que, si les tendències es mantenen, s'ha de tenir una especial atenció vers aquest col·lectiu, i més tenint en compte que un percentatge alt d'aquestes dones viuen soles (64.469 dones, front 14.450 homes), i a més, amb clares limitacions d'autonomia funcional pel desenvolupament de les activitats de la vida quotidiana, la qual cosa les fa integrants d'un col·lectiu especialment vulnerable.

Índex de solitud. Població de 65 i més i població de 75 i més

	1991			1996			2000		
	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones
Població de 65 i més	285.481	107.676	177.805	311.811	119.512	192.299	331.665	127.863	203.802
Població de 65 i més que viu sola	54.054	8.622	45.432	66.170	11.113	55.057	78.919	14.450	64.469
Índex de solitud 65 i més	18,9	8,0	25,6	21,2	9,3	28,6	23,8	11,3	31,6
Població de 75 i més	120.071	39.432	80.639	131.226	43.087	88.175	153.303	51.322	101.981
Població de 75 i més que viu sola	26.621	4.104	22.417	34.890	5.212	29.678	46.984	7.369	39.615
Índex de solitud 75 i més	22,2	10,4	27,8	26,6	12,1	33,7	30,6	14,4	38,8

Font: Cens i Padró. Per l'any 2000 Padró actiu

L'esperança de vida

D'altra banda, l'esperança de vida a la nostra ciutat continua pujant (78,9 anys el 1999), essent una de les més altes d'Europa i del món. Cal considerar que la diferència entre dones i homes és de 7 anys (dones: 82,1 anys; homes: 75,2 anys).

Esperança de vida en homes i dones

	1900-1901	1980-1981	1991	1998
Total	31,6	75,6	76,8	78,9
Homes	29,8	73,0	73,0	75,2
Dones	33,4	79,0	80,2	82,1

La immigració a la ciutat i les noves barcelonines

Al juny de 2001 a la ciutat hi havia 91.550 persones de nacionalitat estrangera, que representen el 6,1% de la població.

	Març 1996	Març 1997	Març 2000	Juny 2000	Juny 2001	Taxa creixement 96-01
Total població estrangera	29.354	40.903	53.428	58.186	91.550	211,9
% sobre total població	1,9	2,7	3,5	3,9	6,1	

L'evolució d'aquesta població estrangera per països indica que el creixement més important s'està donant en la població provinent d'Europa central i de l'est i d'Amèrica del sud.

El nombre d'homes i de dones estrangeres residents a la ciutat és gairebé similar, però hi ha diferències importants per països, amb un gran pes de dones procedents de països de l'Amèrica Llatina (Equador, Perú, Colòmbia, República Dominicana), les quals configuren en els darrers anys el perfil de la nova immigració femenina a la ciutat.

Percentatge d'homes i dones estrangers per subcontinents

Gener 2001	% Homes	% Dones
Àsia Central	71,1	28,9
Sud-est-asiàtic	42,5	57,5
Orient Mitjà	64,9	35,1
Àfrica Subsahariana	62,2	37,8
Àfrica Nord i Magrib	60,4	39,6
Àfrica Central i Meridional	54,9	45,1
Europa Central i Oriental	50,2	49,2
Amèrica Sud	43,4	56,6
Amèrica Central	33,9	66,1
Distribució total estrangers per sexes	49,8	50,2

Font: Observatori permanent de la immigració

Un altra dada significativa és l'evolució dels naixements de fills i filles de mare nascuda a l'estranger. En el conjunt de la ciutat, més del 10% dels naixements ja són de mares estrangeres (per un 6% l'any 1990). Aquesta seria un altra de les característiques del perfil de les noves barcelonines a la ciutat.

Naixements de mares nascudes a l'estranger 1990-1999

Any	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total naixements	12.689	12.667	13.356	12.641	12.519	12.122	11.945	12.161	11.659	12.203
Naixements de mare nascuda a l'estranger	765	708	962	980	1.062	1.038	1.149	1.121	1.123	1.249
% naixements s/ total	6,0	5,6	7,2	7,8	8,5	8,6	9,6	9,2	9,6	10,2

1) Incloses les dones nascudes a Europa i els països desenvolupats

L'evolució de l'estructura de les llars

La família continua sent el nucli bàsic de convivència i de relació a la nostra societat, tot i que ha anat adquirint uns trets diferents en la seva estructura, la qual cosa fa que ja no puguem parlar de família sinó de "famílies" si volem fer visible totes les diferents tipologies de llars que s'estableixen a la nostra societat (nuclears tradicionals amb o sense criatures, monoparentals, persones soles, parelles homosexuals, etc.). Aquests canvis tenen una estreta relació amb les modificacions del rol social de les dones i amb la transformació dels models de feminitat.

Evolució de l'estructura de les llars

Indicadors	1991		1996		Increment 91-96
	Nombre	%	Nombre	%	
Total de llars	577.193	100,0%	577.904	100,0%	0,12%
Llars unipersonals	104.466	18,1%	134.050	23,2%	28,32%
Llars sense nucli	24.393	4,2%	29.982	5,2%	22,91%
Famílies nuclears:					
Parelles sense fills	109.271	18,9%	109.683	19,0%	0,38%
Parelles amb fills	231.103	40,0%	192.963	33,4%	-16,50%
Mares soles amb fills	42.213	7,3%	44.564	7,7%	5,57%
Pares sols amb fills	7.420	1,3%	11.935	2,1%	60,85%
Famílies extenses:					
Parella sense fills amb altres	12.179	2,1%	11.499	2,0%	-5,58%
Parella amb fills i altres	27.244	4,7%	25.435	4,4%	-6,64%
Mares soles amb fills i altres	7.330	1,3%	6.192	1,1%	-15,53%
Pares sols amb fills i altres	1.443	0,3%	1.414	0,2%	-2,01%
Plurinuclear	10.101	1,8%	10.187	1,8%	0,85%

Font: Cens i Padró

En el període 91-96, les llars formades per parelles amb fills i/o filles, han passat de 231.103 a 192.963 (-16,5%). Les llars unipersonals, han passat de 104.466 a 134.050 (28,3%), i les llars monoparentals, representen el 10% del total de llars a l'any 1996 front el 8,6 l'any 1991.

L'accés a l'educació i els desequilibris educatius entre homes i dones

Els nivells educatius de les dones de Barcelona són, en conjunt, inferiors als dels homes. Aquesta diferència es deguda sobretot, als desequilibris educatius entre sexes en les generacions grans. Així, mentre el 28% d'homes no tenen cap titulació (analfabets + sense titulació + primària incompleta), en el cas de les dones aquest percentatge arriba al 48%.

L'any 1996, el percentatge de dones que tenien algun tipus d'estudis superiors s'aproximava al dels homes, essent superior en el cas dels estudis universitaris mitjans. Actualment la tendència s'està invertint en algunes especialitats i, fins i tot, el nombre de noies estudiant universitàries es força superior al de nois. Només en cinc anys (1991-1996) el nombre de dones amb estudis universitaris superiors es va incrementar en un 50%, que és un ritme que dobla al dels homes.

Nivell d'instrucció per sexes

	Dones %			% Homes		
	1991	1996	Variació	1991	1996	Variació
Nivell d'estudis						
Sense titulació	22,8	19,0	-16,5%	14,5	12,0	-17%
Primaris no complerts	29,2	29,0	-0,8%	26,2	26,0	-1%
Primaris complerts	12,6	13,4	6,3%	13,1	14,0	7%
Universitaris Superiors	5,5	8,3	50,1%	9,5	11,8	25%

Font: Cens i Padró

L'activitat de les dones de Barcelona. El treball assalariat i el treball no remunerat.

Els trets més significatius en relació a l'activitat de les barcelonines, són els següents:

La taxa d'activitat femenina s'equipara a la d'Europa: la participació de les barcelonines al mercat de treball manté la seva tendència ascendent dels darrers anys. De cada 100 dones en edat de treballar a la ciutat, el primer trimestre de 2001, prop de 61 treballen o tenen intenció de fer-ho, en canvi 79 de cada 100 homes d'aquest mateix grup d'edat treballen o tenen intenció de fer-ho. De totes maneres, és molt important destacar, en relació a la taxa d'atur, les diferències (3 punts) entre els homes i les dones.

Taxes específiques d'activitat, ocupació i atur per sexes. 2n. Trimestre 2001

	Taxa d'activitat (EPA)	Taxa d'ocupació (EPA)	Taxa d'atur(EPA)	Taxa d'atur registrada (1)
Total	69.5	61.7	11.2	7.3
Homes	79.1	71.3	9.8	5.9
Dones	60.9	53.1	12.8	8.9
Diferència Homes - Dones	18.2	18.2	-3.0	-3.0

Font: Enquesta de població activa INE. Les taxes específiques fan referència a la població de 16 a 64 anys.

(1) Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de treball i de la Població activa de l'INE 2n trimestre

La taxa d'ocupació ens indica la relació entre la població ocupada i la potencialment activa, a la ciutat hi ha 53 dones que treballen per cada 100 dones de 15 a 64 anys, malgrat hi ha encara una diferència de 18 punts entre la taxa d'ocupació d'homes i dones.

L'atur femení segueix reduint-se : l'atur femení continua reduint-se a Barcelona, encara que a un ritme inferior al d'anys anteriors. En el segon trimestre del 2001 hi ha 23.188 dones aturades, 9.253 menys que a començament de l'any 1998.

Evolució de l'atur registrat a Barcelona per sexes.

Període	Total	Homes	Dones
Gener 1988	58.805	27.954	30.358
Gener 1999	50.150	22.929	27.221
Gener 2000	45.127	20.594	24.533
Gener 2001	41.972	18.511	23.436
Juny 2001	41.201	18.013	23.188

Font: Atur registrat juny 2001. Departament de treball. Generalitat de Catalunya
Padró actiu a 31/12/2000

Malgrat tot, si comparem el percentatge de homes i dones aturades, veiem que excepte en els grups de 15 a 19 i de 55 i més anys, a la resta de grups d'edat hi ha un % d'atur femení superior al dels homes. Aquesta diferència és més acusada a la franja de 30 a 40 anys, que coincideix amb l'edat en que les dones tenen una taxa de fecunditat més elevada.

% de persones aturades sobre població total de cada grup d'edat. Juny 2001

Grups d'edat	Homes	Dones	Diferència
< 20	0.97	0.92	0.05
20-24	1.96	2.95	-0.89
25-29	3.62	4.78	-1.17
30-34	3.11	5.53	-2.42
35-39	3.26	5.01	-1.75
40-44	3.09	4.73	-1.63
45-49	3.37	4.85	-1.48
50-54	4.80	5.58	-0.77
55-59	7.36	6.01	1.35
60 i més	5.82	3.21	2.61

Font: Atur registrat juny 2001. Departament de treball. Generalitat de Catalunya
Padró actiu a 31/12/2000

De les 41.201 persones aturades al juny de 2001, el 43,7% son homes i el 56,3% dones. Les diferències més acusades es troben en les titulacions superiors on el 60% de les persones aturades son dones i prop del 40% homes (la diferència és de 20 punts). En canvi, en els grups inferiors (estudis primaris i certificat d'escolaritat), la distància entre homes i dones no arriba als 10 punts a favor dels primers. Les diferències més grans les trobaríem en les professions clàssicament masculines (experimentals i tècniques); també cal remarcar que, paradoxalment, les enginyeries, amb un alt nivell d'ocupació general, mostren una diferència molt substancial entre l'atur femení i el masculí, naturalment a favor d'aquest últim.

% d'aturats totals per nivell d'estudis i sexe. Juny 2001

Nivell d'estudis	Homes	Dones	Diferència
Estudis primaris	45.6	54.4	-8.8
Certificat escolaritat	47.1	52.9	-5.8
FP	37.0	63.0	-26.0
EGB	43.4	56.6	-13.2
BUP	46.2	53.8	-7.6
Titulació Grau mig	38.6	61.4	-22.8
Titulació grau superior	39.9	60.1	-20.2
Total	43.7	56.3	-12.6

Font: Departament de treball. Generalitat de Catalunya.

Elaboració: Departament Estadística Ajuntament Barcelona

El treball reproductiu o treball no remunerat¹ : només un 6,3% dels homes i, en canvi, un 49% de les dones diuen ser les úniques responsables del treball domèstic. Al voltant d'una de cada 5 persones declaren compartir el treball domèstic amb la seva parella. Una tercera part dels homes no dedica cap hora al treball domèstic i un altra tercera part dedica menys de 7 hores a la setmana. De les dones, un 60% fa més de 15 hores a la setmana, i només un 6,7% no en fa cap.

Aquest fet és un fenomen general i no local. Avui continuem amb unes formes d'organització de la vida quotidiana procedents d'una etapa en la qual hi havia una clara divisió sexual del treball. La no corresponsabilització del treball de la llar ha esdevingut una de les principals causes de les dificultats de les dones per integrar-se al mercat de treball en unes condicions favorables. És per això que aquest és un dels principals reptes de la nostra ciutat, ja que les dades posen de manifest que les dones dediquen moltes més hores que els homes al treball domèstic, encara que tinguin una ocupació remunerada.

¹ Dades de l'Enquesta de salut de BCN 2000. Institut Municipal de Salut Pública.

Els instruments de conciliació de la vida laboral i familiar a l'Estat espanyol encara estan a distància dels nivells europeus: la situació familiar és un dels elements determinants del grau de participació de les dones al mercat de treball. Aquest fet i el fort creixement de l'ocupació femenina dels darrers anys plantegen insistentment el repte de la conciliació de la vida professional i familiar.

Les condicions de la salut de les dones

Les dones tenen una millor esperança de vida en néixer, unes taxes de mortalitat amb un lleuger augment, igual que els homes, i unes causes de mort que també estan canviant els darrers anys. Declaren tenir una pitjor salut percebuda, fan un major nombre de visites al metge i manifesten, en major percentatge que els homes l'existència de problemes crònics, malgrat estar menys dies ingressades als hospitals.

La mortalitat de les dones és deguda, en primer lloc, a les malalties cardiovasculars, en les dones grans, i al càncer de mama. Malgrat tot, el creixement, per part de les joves, d'hàbits no saludables (fumen igual que els nois, encara fan poca activitat física, malgrat que aquesta ha augmentat en els darrers anys,...) tindran impacte en els patrons de morbiditat futurs.

Conductes relacionades amb la salut en població de més de 14 anys. Hàbits de la població.

	Homes	Dones	Total
CONSUM DE TABAC			
Fumador	34,3	24,2	29,3
Exfumador	31,1	13,5	22,4
No fumador	34,6	62,2	48,3
ACTIVITAT FÍSICA HABITUAL			
Intensa	9,9	4,6	7,2
Moderada	37,9	39,3	38,6
Lleugera	15,5	20,1	17,8
Inactiu/va	36,7	36,0	36,3
EXCÉS DE PES	22,3	20,5	21,4

Font: Enquesta de salut 2000

Pel que fa a les interrupcions voluntàries de l'embaràs, l'any 1996 van afectar 2.869 dones mentre que l'any 1998 van ser 3.607 dones. És important destacar que la interrupció voluntària de l'embaràs del grup de noies compreses entre els 15-19 anys es situa en el 12,6% en relació al total de dones, la qual cosa representa un respecte l'any 1994 d'un punt. Això cal tenir-ho en compte, atès que les noies d'aquesta franja d'edat representen un grup especialment vulnerable que necessita una especial atenció.

Interrupcions voluntàries de l'embaràs

	1994	1995	1996	1997	1998
Residents a Barcelona	3.224	3.622	2.869	3.325	3.607
Residents a Catalunya	9.474	10.483	10.537	9.993	10.508

Interrupcions voluntàries de l'embaràs en dones de 15 a 19 anys residents a Barcelona

Dones 15-19	1994	1995	1996	1997	1998
Barcelona	370	415	363	437	456

Les dones en situació de vulnerabilitat

En el moment de fer una anàlisi de la situació de les barcelonines, no es pot oblidar que hi han col·lectius de dones a les que les problemàtiques les afecten de manera específica:

- L'envelliment de la població barcelonina afecta especialment a les dones. Una majoria de dones grans amb pocs recursos, soles i amb poc suport social i afectiu.
- Pel que fa a l'accés al mercat de treball, afecta especialment a dones majors de 45 anys, amb nivells educatius molt baixos i taxes d'activitat al mercat de treball molt reduïdes
- En relació a les dones que pateixen situacions de violència, són significatives les dades que presenta l'evolució de les dones acollides temporalment per situacions de maltractament per l'Ajuntament de Barcelona. L'increment que s'observa només l'últim any (34,7%) porta a la necessitat de definir una clara i contundent línia d'actuació municipal per tal d'avançar en l'eradicació d'aquest fenomen.

Acolliment dones maltractades. Ajuntament de Barcelona

Any	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Dones ateses	25	112	116	126	110	124	121	163

Font: Sector de Serveis Personals

Finalment, cal tenir en compte els col·lectius d'immigrades sense recursos, discapacitades, expresses,... com a dones en situació de vulnerabilitat i per les quals l'Ajuntament de Barcelona ha de promoure línies específiques d'actuació

Aquesta breu anàlisi de la realitat de les dones a la ciutat ens permet visualitzar i identificar un conjunt de tendències per tal de definir cap on han d'anar les actuacions de l'administració municipal. Malgrat tot, hi ha una part d'aquesta realitat que no es pot analitzar des d'una perspectiva de gènere, com són, per exemple, les dades relatives a la mobilitat, l'accés a l'habitatge, la utilització dels serveis, etc. La realització de totes les estadístiques de forma de que apareguin desagregats els dos sexes, així com l'elaboració d'una sèrie d'indicadors específics que vagin més enllà dels habitualment utilitzats per a que deixin constància de tota l'experiència de les dones, resulten eines imprescindibles per tal de fer una anàlisi absolutament fidedigna de la realitat i planificar les accions pertinents per modificar aquells fets que no impliquen una millora de la qualitat de vida per a la població en general i per a les dones en particular.

Els criteris d'actuació de l'Ajuntament de Barcelona

L'actuació de l'Ajuntament de Barcelona per a les dones al llarg del període 2001-2003 ha d'estar marcada essencialment pels criteris establerts al Programa d'Actuació Municipal 2000-2003 i les recomanacions fetes pels òrgans de participació. Respecte a aquests últims es farà referència a les aportacions del Grup Dones del Consell Municipal de Benestar Social, atès que el Consell de les Dones de Barcelona i els Consells de les Dones dels districtes van treballar bàsicament en la realització del I Congrés de les Dones de Barcelona (gener, 1999), les conclusions del qual va assumir el Consell Plenari de l'Ajuntament.

Per tal d'establir les línies per aquests propers anys tindrem en compte, també, el nou marc jurídic que representa per a l'Ajuntament de Barcelona la Carta Municipal, que compta amb un apartat dedicat exclusivament a les dones.

La Carta Municipal

La Carta Municipal de Barcelona, aprovada el 30 de desembre de 1998, especifica les responsabilitats i funcions de cada administració respecte als temes que afecten al govern de la ciutat, amb l'objectiu de "millorar la qualitat dels serveis de la ciutat que es correspongui amb les necessitats i les ambicions de tots els barcelonins i barcelonines".

Les barcelonines es veuran afectades per tots els punts que es desenvolupen a la Carta: el Consell Municipal, els drets i deures de la ciutadania, les possibilitats de participació, l'organització dels districtes, etc., en la seva condició de ciutadanes de ple dret. Hi ha, però, un capítol que les menciona directament. El capítol XIII estableix les competències que ha d'exercir l'Ajuntament de Barcelona respecte les seves ciutadanes:

- L'Ajuntament de Barcelona ha de promoure totes les accions i tots els serveis que facilitin la integració i la participació de la dona en la societat i evitin la discriminació per raó de sexe.
- L'Ajuntament de Barcelona exerceix, per delegació o en règim de cooperació amb la Generalitat de Catalunya, la gestió de tots els equipaments públics destinats a la dona, situats en el seu terme municipal.
- L'Ajuntament de Barcelona participa en els òrgans competents per a la planificació de la política de la dona i ha d'ésser informat de les sol·licituds relatives a l'atorgament de subvencions d'entitats de promoció de la dona que actuïn en el municipi.

El Programa d'Actuació Municipal (PAM) 2000-2003

Malgrat que tots els criteris del PAM afecten les barcelonines, hi figuren un seguit de criteris d'actuació que són específics per a les dones. Són els següents:

- Dur a terme les mesures necessàries per a l'aplicació de les propostes del I Congrés de les Dones de Barcelona, segons l'acord pres a la Comissió Plenària de l'Ajuntament el dia 26 de juny del 1999. En aquest sentit cal desplegar les accions transversals que impliquen al conjunt de l'Ajuntament en matèria de sostenibilitat, educació, informació, esports, via pública, habitatge, etc.
- Seguiment de l'aplicació de les propostes del Congrés amb la participació dels representants dels sectors i instituts municipals implicats, per tal de poder realitzar una política per a les barcelonines des d'una perspectiva integral.

- Treballar conjuntament amb la Diputació i el teixit associatiu femení de la ciutat per recuperar l'espai de l'antic Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona (carrer Sant Pere més Baix, 7) com un espai per a les dones, del qual el CIRD en podria formar part.
- Facilitar els mecanismes (pressupostaris, de recursos humans, de participació...) per a que, des dels serveis personals i tècnics dels districtes es puguin tirar endavant els programes i actuacions que portin a la pràctica les polítiques abans esmentades.
- L'Ajuntament promourà, en el seu funcionament intern, l'elaboració de registres i estadístiques que contemplin la variable de gènere, difondrà i aplicarà les normes del Llibre d'Estil pel que fa a l'ús no sexuals del llenguatge.
- Impulsar la realització de programes de sensibilització sobre la violència familiar encaminades a aconseguir zero tolerància a la violència.
- Millorar, diversificar i ampliar els recursos d'acolliment per a dones maltractades: traslladar la casa d'Acolliment per a dones maltractades a un nou equipament, ampliar el nombre de places de la casa d'Acolliment, crear una Unitat d'Acolliment d'Urgències per a dones maltractades.
- Diversificar la tipologia de places d'acolliment residencial en col·laboració amb entitats del teixit associatiu, per adaptar-se millor a les necessitats de cada dona i els seus fills/es.
- Dissenyar un model integrat d'atenció socio-sanitària per dones amb problemàtiques de toxicomanies i/o salut mental i que, a més, són maltractades.
- Impulsar programes preventius contra les agressions a les dones (propis o en col·laboració amb les entitats) estretant la col·laboració amb la Fiscalia.

Els òrgans de participació

L'altre element de referència a l'hora de fixar els criteris que han d'inspirar l'actuació municipal adreçada a les dones està format per les recomanacions i les propostes que provenen dels òrgans municipals de participació i d'opinió de les dones de la ciutat.

En aquest sentit, les recomanacions i propostes elaborades pel Grup Dones del Consell Municipal de Benestar Social i dels Consells de les Dones de ciutat i de districtes, aquests últims concretats a través del I Congrés de les Dones de Barcelona, constitueixen un element d'obligada referència en relació als criteris d'actuació al llarg del mandat.

El Consell Municipal de Benestar Social

És l'òrgan consultiu i de participació amb el qual s'ha dotat l'Àmbit de Benestar Social –les normes reguladores van ser aprovades pel Consell Plenari de l'Ajuntament el 16 de setembre de 1988- per tal d'incorporar a diversos sectors de la ciutat en la definició de la política municipal de benestar social.

La composició del Consell assegura la pluralitat de la participació tant amb el nombre com amb la diversitat de les persones que en són membres: entitats socials, associacions empresarials, centrals sindicals, universitats, col·legis professionals, caixes, la Judicatura, la Fiscalia, el Bisbat i persones de prestigi que hi participen com a expertes.

El Consell treballa en Plenari, Comissió Permanent i Grups de Treball, d'entre els qual n'hi ha un específicament de dones, que funciona des del primer any. Els grups, a partir de l'anàlisi, la reflexió i el debat, elaboren unes conclusions i propostes d'actuació que el consell Plenari aprova i trasllada als i a les responsables de les diferents instàncies amb competència en l'àmbit de les mesures proposades. La validesa de les recomanacions i propostes i, en especial, el seu grau de realització són, probablement, els principals indicadors per valorar l'aportació del Consell.

En els dos darrers cursos (1999/00 i 2000/01) s'han tractat específicament els temes de la violència contra les dones i el de la preparació d'un Congrés sobre la vida quotidiana, que han donat com a resultat un seguit de recomanacions i propostes:

La violència contra les dones

La realització, per part de l'Ajuntament de Barcelona, d'un Pla Integral per eradicar la violència contra les dones, dins del marc general d'actuació del PAM i del Pla Municipal per a les dones. L'ampliació a tots els districtes de la ciutat de l'experiència duta a terme a Nou Barris i l'aprofitament de totes aquelles experiències similars ja existents, aprofitant l'impuls, el saber i les pràctiques dels grups de dones que a hores d'ara lluiten contra aquest tipus de violència. El compromís de l'Ajuntament de Barcelona perquè la ciutat sigui una ciutat lliure de violència contra les dones, aprofitant la propera cita del Fòrum 2004.

La preparació d'un Congrés sobre la vida quotidiana

Es demana a l'Ajuntament la celebració d'un Congrés sobre la vida quotidiana des de la perspectiva de les dones, que ha de facilitar la reflexió sobre les maneres actuals de viure, estar i utilitzar la ciutat, i ha de ser capaç de proposar altres maneres de fer que contemplin també la vida quotidiana com a un dels eixos prioritaris a l'hora de pensar, organitzar i gestionar la ciutat. Aquest nou escenari, així orientat, ha de fer visibles el benestar i la qualitat de vida proporcionades per totes aquelles activitats habitualment no considerades importants, majoritàriament realitzades per dones adultes. Ha de ser capaç d'organitzar la ciutat tenint en compte els temps i els espais de manera que, el que ara roman com a invisible, surti a la llum i es reconegui el seu valor, tenint en compte que aquestes propostes, demandes i reflexions fetes des de les dones volen i han de servir per a tota la ciutat.

El Consell de les Dones de Barcelona i els Consells de les Dones dels Districtes

Des de l'any 1993, als districtes de la ciutat, s'han anat configurant Consells o Comissions de les dones, amb l'objectiu d'estimular la participació i l'associativisme dels col·lectius de dones, que van servir com a embrió del Consell de la Ciutat. L'experiència d'aquests anys permet dir que, en general, els Consells són una forma operativa d'implicar les dones i realitzar així una política cada cop més lligada a les seves necessitats i desitjos.

Al llarg de l'any 1994 es va iniciar el procés de creació del Consell de les Dones de Barcelona, que es va constituir el 29 de març de 1994 i estava integrat per 25 entitats d'àmbit ciutat i 20 representants dels grups que integren els Consells de Districte.

Els Consells de Districte han tingut una forta representativitat al Consell de ciutat, representativitat que es veurà incrementada amb l'aprovació de la nova normativa que ha de regir el funcionament del Consell de les Dones de Barcelona.

A banda del treball de caire intern, han estat moltes les activitats de tots els Consells de Barcelona, però la més remarcable ha estat sens dubte el treball que ha comportat la celebració del I Congrés de les Dones de Barcelona, que ha centrat bona part de la feina dels diversos consells des de juny de 1997 fins més enllà del gener del 1999, data en la qual es va celebrar.

El I Congrés de les Dones de Barcelona: "La ciutat que les dones volem"

El Congrés va estar convocat pel Consell de les Dones de Barcelona. Va reunir a 2.000 ciutadanes i va suposar un procés de participació i de treball conjunt entre l'administració municipal i el teixit associatiu femení de Barcelona. L'objectiu principal del Congrés va ser el de definir un model de ciutat que donés resposta als desitjos i necessitats de les barcelonines, amb tota la seva diversitat.

Les propostes resultants del Congrés van ser múltiples i diverses, abraçant pràcticament tots els àmbits socials, econòmics i polítics. Algunes d'elles es situen en el marc de competències pròpies i d'altres en el de competències complementàries de l'Ajuntament. També n'hi ha que desborden el marc competencial municipal, situant-se dins del de la Generalitat o de l'Estat. En aquests últims casos, l'Ajuntament pot recomanar, influir i pressionar sobre les altres administracions.

Les propostes del Congrés es van presentar a través de quatre ponències que fan referència als següents àmbits:

"Transformem la ciutat donant valor a la participació de les dones"

Plantejen la participació política d'una manera diferent a l'habitual, partint de la realitat de la participació de les dones dins del continuum dels anomenats àmbits privat i públic. Les propostes es poden resumir en els següents punts:

- que es reconegui aquesta participació de les dones a la ciutat en tots els àmbits, participació que transforma la vida social a favor de les millors condicions de vida de les persones, a favor de la convivència, del respecte a la diversitat i de la solidaritat.
- que els drets socials de ciutadania, tradicionalment vinculats a la participació al mercat laboral, es vinculin des d'ara a la participació en tots els àmbits.
- que les institucions reconeguin el moviment de dones de la ciutat en tota la seva diversitat com a agent social per consultar, negociar i consensuar les iniciatives, projectes i propostes que sorgeixin, mitjançant òrgans consultius i vinculants, revisant la normativa actual dels consells de participació ja existents.
- que, d'aquesta manera, la participació de les dones en tota la seva diversitat, es faci visible i es doni categoria política, començant per un ús del llenguatge no androcèntric ni sexista des de les pròpies institucions.

"L'espai urbà, els temps i les dones".

Les recomanacions d'aquesta ponència fan referència a quatre àmbits:

Habitatge

Partint del reconeixement del dret a un habitatge digne es fan propostes concretes, entre d'altres: construir habitatges de lloguer subvencionats i assequibles als diferents nivells socioeconòmics segons la diversitat de les necessitats de les persones; promoure l'oferta d'habitatge, especialment en el sector públic, amb una gamma més àmplia de tipus i, sobretot, més flexibles i adaptables a les diferents necessitats i al cicle de la vida; incrementar i agilitzar els recursos adreçats al pagament de lloguers a les dones per evitar els desnonaments; fomentar la recuperació de nuclis d'habitatges antics ocupats per una sola persona o buits tot creant serveis comuns que potenciïn l'intercanvi, la convivència i les relacions de veïnatge, especialment adreçats a les dones; facilitar l'habitatge de lloguer públic, amb caràcter d'urgència, temporalment, per a protegir dones exposades a la violència domèstica i a d'altres conflictes.

Espais urbans

Barcelona necessita que les intervencions per a properes transformacions urbanes es realitzin pensant en un model de ciutat que tingui en compte els espais urbans com a centres de vida i relació on les persones en totes les diversitats de sexe, d'edat, d'ètnia, d'estat de salut o posició socioeconòmica, siguin el centre vertebrador. Espais urbans dotats de totes aquelles característiques i qualitats que els facin agradables i útils i on les persones es puguin orientar i amb els quals es puguin, sobretot, identificar com a éssers individuals i socials.

Considerar els barris com a autèntics nuclis habitacionals dotats de totes les qualitats de centralitat, distàncies curtes per realitzar la diversitat de les funcions diàries, la multiplicitat i la diversitat d'usos, equipaments i serveis relacionats tant amb l'oferta de treball remunerat, com en l'oferta de totes les activitats i serveis a prop de l'habitatge que són imprescindibles per a una organització digna i sostenible de la vida quotidiana.

Accessibilitat

Barcelona ha de ser una ciutat de distàncies curtes i una ciutat polifuncional, que contempli en els barris la instal·lació de serveis, habitatges i espais de treball remunerat, per tal d'evitar els desplaçaments de la població. S'ha de crear una nova cultura de la mobilitat i recuperar l'espai urbà per a les persones que caminen i per a les usuàries del transport públic, planificar les xarxes del transport públic tenint en compte la diversitat de les necessitats de les persones, ampliar la xarxa del transport públic, i dotar-la de més freqüència i ampliació de la franja horària; crear més zones tancades al trànsit; retornar la centralitat de les persones en l'espai urbà.

Seguretat

Entre d'altres es proposaven les següents mesures: creació i aplicació d'una normativa de seguretat personal en els edificis i espais públics, per tal d'incrementar la seguretat de les dones i la sensació d'habitabilitat dels espais; instal·lació de telèfons i punts d'avís a les andanes i passadissos del metro i a les parades de l'autobús; incrementar la il·luminació en alguns carrers, parades d'autobús, passadissos, passatges, etc.; recuperar la figura del policia del barri com a professionals al servei de la ciutadania i no només exercint funcions repressives; elaborar mapes de districte que identifiquin els punts insegurs per a les dones a la ciutat per tal d'eliminar-los.

"Dones i ciutat a l'espai mediàtic"

Les propostes finals reflectien la discrepància unànime respecte a la forma com els mitjans de comunicació en cadascun dels diferents formats tracten -tant per passiva com per activa- la participació, el protagonisme, la creativitat i l'autoritat de les dones en la vida ciutadana.

Per tal de modificar la situació, s'exigia a les institucions, entre d'altre qüestions, la revisió i el compliment de la normativa pel que fa a l'ús del llenguatge no-sexista, el desenvolupament d'una política de comunicació institucional que tingui en compte la diversitat de les formes de fer i sentir de les dones, que es promogui les informacions de les activitats de les dones; que exerceixi el seu poder coercitiu per impedir la presència en l'espai mediàtic ciutadà de missatges vexatoris, humilians i agressius per a les dones.

"Les dones i els serveis de la ciutat". Propostes per a una ciutat més "convivial" i sostenible"

Les propostes van adreçades a que la ciutat de Barcelona no sigui només aquella en què les dones i els homes tinguin cobertes les necessitats bàsiques per a una vida digna, sinó aquella en la qual la ciutadania sigui protagonista del disseny, l'organització i la pròpia transformació de la realitat, amb un èmfasi especial en prevenir i resoldre l'exclusió social i afavorir la millora continuada de les condicions de vida de les barcelonines i els barcelonins.

Es proposen mesures concretes per a la creació i millora en els serveis, mesures en el terreny de la violència, de la marginació, de la possibilitat d'incrementar la incorporació de les dones en el mercat de treball i dels camps en què haurien d'accedir a la formació continuada. L'envelliment de la població i la cura de la gent gran constitueixen una de les àrees on els recursos es mostren més escassos. La salut i els biaixos de gènere en l'assistència sanitària i la manca de recursos al voltant de la cura dels nens i les nenes són també àrees on s'han detectat necessitats, fent propostes de canvi i de millora. Finalment, l'educació de la cultura, l'oci i els esports també s'entén que formen part del benestar de la ciutat.

Demanen que els serveis no només creixin en nombre i diversitat, sinó que també funcionin en relació a la nostra pluralitat i diversitat: procedència geogràfica, ètnia, creences, opció sexual, dones grans, dones joves, dones amb disminucions físiques i psíquiques, dones immigrants, dones amb treballs de risc etc. i com es poden apropar més a les necessitats de les usuàries que els hem de fer servir.

Tots els col·lectius de dones demanen utilitzar els serveis de la manera més normalitzada possible, i que no es creïn guetos per problemes específics, sinó que es trenquin les barreres, arquitectòniques o mentals, perquè els serveis puguin acollir les diferències.

Hi van haver finalment, una sèrie de propostes globals al marge, o com a complement, de les quatre grans ponències sota les quals es va estructurar el Congrés:

- La presentació de les conclusions i propostes del Congrés a la Comissió Plenària de l'Ajuntament
- La creació d'un Observatori per al seguiment del conjunt de propostes que s'aproveïssin al Congrés. La proposta especificava que l'Observatori seria funció del Consell de les Dones de Barcelona. Precisament, el Consell de les Dones de Barcelona va decidir, amb posterioritat (al llarg de l'any 2000), que el que es volia demanar a l'Ajuntament anava més enllà: un Observatori de les condicions de vida de les barcelonines.
- El recolzament a la reivindicació d'un espai per a les dones (antic Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona).

Cal tenir en compte que en totes les ponències del Congrés hi van ser presents la diversitat de les barcelonines, atès que tant les immigrades (amb una ponència prèvia específica "Dones immigrants a Barcelona" i unes jornades de debat), com les dones amb disminucions, les joves i les grans, van aportar les seves propostes que van ser incorporades transversalment, així com els plantejaments per a una ciutat sostenible des de la perspectiva de les dones.

L'actuació municipal per a les dones

En aquest apartat es farà referència a diferents actuacions, serveis i equipaments municipals adreçats a les dones de la ciutat. No constitueixen la totalitat de l'actuació municipal ni inclouen les actuacions genèriques que, lògicament, també són per a les barcelonines en la seva condició de ciutadanes, però sí que expressen l'actuació municipal més rellevant i específicament adreçada a les dones. En aquest sentit, es distingeixen els següents eixos bàsics d'actuació:

LA INFORMACIÓ ESPECIALITZADA

L'Ajuntament de Barcelona compta, des de l'any 1986, amb el **Centre Municipal d'Informació i Recursos per a les Dones (CIRD)**. Aquest servei municipal té com a finalitat oferir informació, assessorament i altres recursos com una eina de dinamització social de les iniciatives de les dones de Barcelona. En aquest sentit, es pot afirmar que els objectius del Centre depassen àmpliament la funció informativa, ja que el CIRD pretén, també, promoure l'associativisme femení per facilitar la participació de les dones en la vida pública de la ciutat i establir i potenciar canals de col·laboració amb els serveis municipals, les entitats i les associacions de dones que treballen els mateixos temes.

En els darrers anys es constata que el CIRD s'ha consolidat com a un servei de referència per a les entitats i grups de dones de Barcelona (31.368 consultes en total per a l'any 2000), així com també per als i les professionals que treballen en l'àmbit de les dones. El treball del Centre ha volgut incidir, d'una forma especial, en la descentralització de la informació per tal que aquesta pugui ser utilitzada pel major nombre de ciutadanes possible. També s'ha realitzat un esforç considerable en la difusió dels serveis que el CIRD ofereix, per així arribar a les dones dels barris que no utilitzaven o no coneixien les possibilitats del Centre. Finalment, s'ha treballat de forma continuada en l'elaboració de recursos que facilitin al teixit associatiu femení de la ciutat i a professionals la realització de les seves activitats.

LA PROMOCIÓ DE LA PARTICIPACIÓ I L'ASSOCIACIONISME

La incorporació de les dones a la vida ciutadana d'una forma activa i participativa ha estat, en els darrers anys, una de les prioritats de l'actuació municipal. En aquest sentit, podem constatar com en l'actualitat les barcelonines compten amb una estructura participativa que, configurada a diferents nivells –ciutat i districtes-, permet canalitzar de manera adient les opinions i suggeriments d'aquest sector de la població en relació als diferents temes que l'afecten més directament.

El Consell Municipal de Benestar Social

El Consell Municipal de Benestar Social és l'òrgan consultiu i de participació de l'Ajuntament de Barcelona per aquelles qüestions relacionades amb el benestar social a la ciutat. El Consell funciona en Plenari, Comissió Permanent i Grups de Treball. Entre aquests últims hi figura, des de la seva creació, el **Grup Dones**, que cada any ha elaborat les seves recomanacions i propostes.

El Consell de les Dones de Barcelona i els Consells de les Dones dels Districtes

El Consell de les Dones de Barcelona és l'òrgan consultiu i de participació de l'Ajuntament de Barcelona per aquelles qüestions relacionades amb la millora del benestar i la qualitat de vida de les barcelonines. Es va constituir l'any 1994, però ja des del 1993 als districtes de la ciutat s'havien anat configurant Consells o Comissions de Dones que van servir com a embrió del Consell de ciutat.

Seguint les recomanacions del I Congrés de les Dones de Barcelona –1999- (vegeu el capítol 3) convocat pel Consell de les Dones de la ciutat, l'any 2001 ha tingut lloc l'aprovació d'una nova normativa de participació al Consell, la qual cosa donarà com a resultat la possibilitat d'una molt més àmplia participació de les entitats de dones d'àmbit ciutat i un increment de la representativitat dels Consells de Districte. També cal destacar respecte a les noves normes reguladores de la participació al Consell de les Dones de Barcelona la presència de dones no associades, de les representats dels diversos grups polítics del Consistori i de les Conselleres per a les Dones dels districtes, així com el nomenament d'una Vice-presidenta per part de les membres del Consell.

L'estructura participativa del Consell contempla diferents nivells: Plenari, Comissió Permanent i Grups de Treball.

Suport al teixit associatiu

El conjunt d'entitats i grups de dones de Barcelona juguen un paper important a la ciutat. Les actuacions que s'han fet han estat pensades per enfortir el teixit associatiu femení, per organitzar xarxes de coordinació entre elles i per què puguin participar, també, en la decisió de les polítiques municipals (Consell de les Dones).

L'Ajuntament hi actua, per una banda, donant suport polític, suport tècnic (infraestructura, assessorament i interrelació) i, també, donant suport econòmic.

Suport polític

D'acord amb les recomanacions fetes l'any 1989 pel Consell Municipal de Benestar Social, l'Ajuntament compta, des del primer trimestre de 1990 amb les **Conselleres per a la Igualtat dels Districtes**. La figura de la Consellera s'ha anat consolidant i les seves funcions han estat centrades a impulsar les relacions amb les entitats del districte i, a la vegada, col·laborar amb els serveis tècnics per elaborar les línies d'actuació vers aquest col·lectiu, d'acord amb les necessitats del territori.

Suport tècnic

Els objectius del CIRD estableixen clarament que, després de la informació, les dones i les seves associacions necessiten poder comptar amb recursos que els facilitin el treball que s'han proposat. És per això que el Centre ofereix als grups diferents serveis (assessorament, difusió de les activitats, recerca d'espais pels seus actes, trameses, coorganització d'actes...).

També les professionals responsables dels temes de dones dels districtes realitzen una funció de suport tècnic a les associacions del seu territori.

Suport econòmic

L'Ajuntament de Barcelona ofereix una línia de subvencions que tenen com a finalitat promoure i donar suport a les iniciatives que realitzen les entitats. Actualment l'Ajuntament de Barcelona dona suport econòmic a més de 50 entitats de dones o que ofereixen serveis per a les dones de la ciutat.

L'OFERTA SÒCIO-CULTURAL

Les dones són un nombre elevat de les persones que utilitzen l'oferta sociocultural de la Barcelona (espectacles, exposicions, actes públics en general). Però el fet de que la presència i participació de les dones a la ciutat encara no estigui plenament reconeguda fa que l'Ajuntament hi aportï un seguit d'actuacions específiques per aquest sector de població. Així, tant des del CIRD com des dels diferents districtes s'han anat realitzant diferents activitats especialment adreçades al col·lectiu femení de la ciutat. En aquestes actuacions de dinamització de les dones hi van participar l'any 2000 un total de 13.780 persones.

LA PRIORITZACIÓ DE LA INSERCIÓ LABORAL I PROFESSIONAL PER A LES DONES

L'obtenció d'un treball remunerat és un punt clau en el procés de les dones per aconseguir l'autonomia necessària per arribar a decidir sobre la seva pròpia vida. Malgrat que no es pot considerar que aquesta independència econòmica ho sigui tot per a aquesta autonomia, sí que és un fet imprescindible. Les dones s'han incorporat massivament al mercat de treball en els darrers anys, en especial les joves, però ho han fet en unes condicions encara desiguals.

Per una banda cal tenir en compte que la seva formació, en especial per a les dones que volen tornar a treballar després de les diverses etapes de creixement de les seves criatures, està poc actualitzada. Per l'altra, és important tenir present que elles són pràcticament les úniques responsables del treball reproductiu, la qual cosa representa un fort handicap per fer un treball remunerat en unes bones condicions.

El treball per a la realització de programes especialment pensats per facilitar que les dones trobin un treball remunerat es realitza a través de Barcelona Activa, que ofereix un seguit de programes genèrics i d'altres específics per a les dones. Cal esmentar que, pel que es refereix als programes genèrics, l'any 2000, la participació de les dones va representar el 57% del total.

Els programes específics són els següents:

- **Dones cap a l'ocupació** que té l'objectiu d'augmentar les possibilitats de les dones d'accedir al mercat de treball, potenciar la igualtat d'oportunitats en el desenvolupament de la seva carrera professional i afavorir la presència de recursos humans femenins a la ciutat. L'any 2000, 191 dones van participar en aquest programa.
- **Dones emprenedores** per tal d'afavorir la presència de les dones en el teixit empresarial de la ciutat com a via per incrementar la taxa d'activitat femenina, millorar la cultura empresarial i donar resposta a les noves demandes socials. En el marc d'aquestes accions, en el decurs de l'any 2000, es van acompanyar un total de 473 dones que han conduït a la realització de 442 nous projectes empresarials.

Cal remarcar el fet de que Barcelona Activa detecta un gran interès de dones pel coneixement i l'accés a l'ús de les noves tecnologies de la informació (55% de participació femenina l'any 2000, front al 48% el 1999).

LA CORRESPONSABILITZACIÓ DEL TREBALL DE CURA: UN COMPROMÍS MUNICIPAL

L'Ajuntament de Barcelona ha realitzat un seguit d'actuacions per tal d'afavorir tant el repartiment de les tasques que comporta el treball reproductiu, com la col·laboració en la creació de serveis substitutoris que afavoreixin la participació de les dones en la vida social, política i cultural.

Totes les actuacions en aquest sentit han estat aplegades en el projecte "A Barcelona les dones canviem els temps" (1991) i, a partir de l'any 1996 en el programa "Compartir", liderat per Salut i Família i finançat per la Comissió europea a través del IV Programa d'Acció Comunitària per la igualtat d'oportunitats. Les accions realitzades són:

- Anàlisi i propostes de mesures legals que facilitin la conciliació de la vida familiar i laboral.
- Elaboració d'una Guia de bones pràctiques que recopila la metodologia d'intervenció, el suport institucional i les experiències d'intercanvi de temps.
- La creació de **Bans dels Temps** com a serveis d'intercanvi de temps entre les persones d'un territori per tal de resoldre problemes de la vida quotidiana, fomentar valors de cooperació i reflexionar sobre les tasques de reproducció i la necessitat de compartir-les. Actualment aquest servei és present als districtes d'Horta Guinardó, Sants Montjuïc i Ciutat Vella.

L'ATENCIÓ PER A LES DONES EN SITUACIONS SOCIALS GREUS

L'atenció específica a les dones en situacions socials greus o en situació de vulnerabilitat ha estat el camp tradicional d'actuació dels ajuntaments per a les dones. Malgrat el concepte més ampli que en aquests moments es té del treball de les administracions locals per a aquest grup de població, atendre les dones que estan en aquestes situacions és un objectiu prioritari, tant per la progressiva feminització de la pobresa com per l'elevat nombre de casos afectats per la violència domèstica.

En aquest sentit, es distingeixen els següents serveis:

Els Centres Municipals de Serveis Socials

Són la porta d'entrada a tota la xarxa de serveis socials de la ciutat, on les ciutadanes i els ciutadans troben serveis diversos (informació, assessorament, suport, etc.) per la solució de la seva problemàtica. A finals de l'any 2000 hi havia 33 Centres de Serveis Socials a la ciutat.

Les dones són les principals usuàries d'aquests serveis d'atenció primària, encara que sovint no demanen per a elles, sinó que són les portaveus dels problemes del seu nucli familiar. Així, l'any 2000 es van atendre als Centres Municipals de Serveis Socials 34.758 persones, de les quals el 65% són dones.

L'Equip d'Atenció a la Dona (EAD)

L'EAD està integrat per un equip interdisciplinari de professionals que ofereixen suport i atenció a dones que pateixen diverses situacions de risc (agressions i violència física i/o psíquica, mares soles amb càrregues familiars, immigrades sense recursos, treballadores sexuals i altres), donant informació i assessorament personal per tal d'ajudar-les a superar aquestes situacions, complementant l'actuació de l'Atenció Primària.

Aquest servei ofereix assessorament i orientació jurídica, suport psicològic, estudi i derivació a recursos propis i/o conveniats (Casa d'Acolliment per a Dones Maltractades, Llar de Pau, etc.), planificació de la intervenció i derivació als serveis i recursos més adequats, fent seguiment de l'evolució. També realitza activitats de sensibilització a la població en general.

L'any 2000, l'EAD va atendre un total de 887 dones.

Casa d'Acolliment per a Dones Maltractades

La Casa d'Acolliment per a Dones Maltractades de l'Ajuntament de Barcelona, que funciona des de l'any 1986, és un recurs de caire transitori que ofereix acollida i mitjans de suport per a dones que pateixen situacions de maltractament i a les seves criatures, per tal de poder canviar la seva situació personal i iniciar un nou projecte de vida. L'equip de la Casa els facilita allotjament i manutenció, suport educatiu, ajuda per a la millora de l'autonomia personal (recerca de recursos laborals i d'habitatge), etc.

Aquest recurs residencial es complementa amb convenis amb altres entitats de la ciutat que gestionen pisos tutelats i d'acollida per a les dones i les seves criatures.

L'any 2000 l'Ajuntament de Barcelona va acollir un total de 163 dones, la qual cosa representa un increment respecte l'últim any del 34,7%.

Oficina Permanent d'Atenció Social (OPAS)

L'OPAS és un servei que, durant les vint-i-quatre hores del dia tots els dies de l'any, atén qualsevol situació social d'urgència (persones perdudes, emergències socials, etc.). Constitueix, així, un servei complementari dels Centres de Serveis Socials i de l'EAD pel que fa a les dones.

L'Oficina Permanent d'Atenció Social compta amb recursos per atendre puntualment les dones que han de deixar el seu domicili i no disposen d'altre espai per viure; es tracta del pagament d'hotels i pensions que resolen casos d'urgència que d'altra manera tindrien una solució difícil, sempre i quan es tracti de dones de les quals l'EAD faci el seguiment. Al llarg de l'any 2000 s'ha atès 382 dones.

LA REALITZACIÓ D'UNA POLÍTICA MUNICIPAL NO DISCRIMINATÒRIA

El Pla Municipal per a les Dones (1991) establia un seguit de línies d'actuació per tal d'anar eliminant les connotacions sexistes en l'actuació municipal i fer que l'Ajuntament de Barcelona actués d'una forma exemplificadora en aquests temes respecte a les altres institucions i entitats.

Les actuacions en aquest sentit s'han centrat en els següents temes:

- **Utilització d'un llenguatge no sexista** en les publicacions, impresos eslògans... La inclusió d'un capítol sobre "L'ús igualitari del llenguatge" al *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona* (1995) ha facilitat una millor atenció cap a una correcta utilització del llenguatge, per tal que les dones es sentin representades. Cal també esmentar el paper d'algunes dependències municipals més sensibilitzades, com l'Institut d'Educació, que ha realitzat sessions de formació del personal. Malgrat tot, encara queda molt camí per recórrer.
- **Realització d'una política de personal no discriminatòria**, en especial en temes com l'accés als llocs de treball, la formació del personal, etc.; les dades demostren el poc accés de les dones a llocs directius, la feminització d'algunes especialitats, etc. que, malgrat algun avanç puntual (lleuger increment de la presència de dones al nivell 30), encara no s'ha pogut superar. Respecte a les condicions de treball, cal esmentar l'aprovació (1994) d'una "Declaració de principis sobre l'assetjament sexual" per tal de posar a l'abast de les treballadores i dels treballadors d'aquest Ajuntament els recursos necessaris per evitar aquestes conductes inacceptables. Una altra mesura que afecta les condicions de treball del personal municipal és el que fa referència al reconeixement del treball reproductiu (inclusió art. 12.6 al Conveni de relacions laborals 1997); malgrat ser una mesura mínima, és significativa pel sol fet del que implica de reconeixement de les dificultats de les persones amb càrregues familiars per acomplir uns horaris sense flexibilització.

- **Promoció de la presència de les dones** als espais públics de la ciutat a través del treball conjunt del Pla Municipal per a les Dones i la ponència del Nomenclàtor per tal de donar noms de dones als carrers, places, jardins i altres espais de la ciutat. Pel que fa a l'any 2001, a part de nombrosos topònims, s'han inaugurat el mateix nombre de carrers amb nom de dones que amb nom d'homes (sis per cadascun), la qual cosa ens fa veure que, malgrat cal continuar treballant per aconseguir una presència més equitativa entre els sexes, es va avançant lentament per aquest camí. Cal destacar, dins de la mateixa línia de treball, la implementació del projecte sobre la recuperació de la memòria històrica de les dones, de la historiadora Isabel Segura Soriano, "**Les dones en els moviments urbans de Barcelona**" que el CIRD ofereix als diferents districtes de la ciutat (s'ha realitzat a Sants-Montjuïc, Sant Martí i Sant Andreu).
- **Participació al Programa "Dona i Ciutat"** liderat per la Fundació Maria Aurèlia Capmany i finançat per la Comunitat Europea, ha permès a quatre districtes de la ciutat la participació en uns seminaris de reflexió i pràctica que han facilitat la conscienciació de les participants respecte als problemes de mobilitat, seguretat, disseny urbà, etc., que tenien al seu territori.

LA SALUT I LA QUALITAT DE VIDA DE LES DONES

És un fet àmpliament acceptat que la promoció d'una salut específica per a les dones és un element clau per a la millora de la societat ja que, a part de ser un benefici per a les pròpies dones, s'aconsegueixen criatures més saludables, un millor benestar per a les famílies i la comunitat en general, es redueixen costos en salut i s'augmenten en productivitat. Aquesta política ha de considerar els drets de les dones a una salut integral.

L'Ajuntament de Barcelona ha centrat les seves actuacions en aquesta línia en la informació, l'educació i la prevenció de la salut. L'instrument principal amb el que es compta per tal de garantir el coneixement de l'estat de salut de la ciutadania és l'**Enquesta de Salut de Barcelona**, de la qual se n'han fet diverses edicions, l'última l'any 2000. Cal posar de manifest que a l'Institut Municipal de la Salut totes les dades són analitzades i publicades separatament pels dos sexes (estadístiques de mortalitat, malalties de declaració obligatòria, etc.), així com el fet de que en els estudis que es realitzen sobre el conjunt de la població, es té sempre en compte una visió des del punt de vista de les dones.

Cal tenir present, també, que l'Àrea de salut Pública realitza una àmplia política de difusió d'informació sanitària diferenciada per sexes, el que permet detectar els diferents patrons d'emmalaltir.

També per iniciativa de l'Institut Municipal de la Salut i en col·laboració amb serveis de diferents hospitals de la ciutat, s'ha realitzat el **Programa PAM de detecció del càncer de mama** (Ciutat Vella, Sarrià-Sant Gervasi, Gràcia, Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu, Sant Martí i Dreta de l'Eixample). Cal destacar, així mateix, el **Programa Maternoinfantil** de Ciutat Vella que té com a meta reduir les diferències entre la mortalitat d'aquest districte i la resta de la ciutat.

L'EDUCACIÓ, PRIMERA MESURA DE CANVI

L'educació, conjuntament amb la família, són els instruments bàsics per a la transmissió del sistema de valors imperant en una societat. És per això que també és l'àmbit on s'inicia la discriminació que afecta les nenes al llarg de tota la seva vida. En aquest sentit, cal tenir en compte i insistir en que és

precisament des de l'escola on les administracions han d'incidir per tal de que el contingut d'aquesta transmissió de valors canviï i es converteixi en el punt de partida d'una societat basada en el reconeixement de les experiències femenina i masculina i una veritable igualtat d'oportunitats.

En aquest moment les discriminacions que les nenes i les noies pateixen en el sistema educatiu són totes de caire qualitatiu, ja que el seu accés a tots els nivells es fa amb absoluta normalitat i, fins i tot, en alguns casos, amb més presència que els seus companys.

Malgrat que les competències que el marc legislatiu atorga a l'administració municipal en matèria d'educació fan referència al manteniment, a la vigilància i a la cessió de terrenys per a l'escola pública, l'Ajuntament de Barcelona compta amb un seguit de serveis (escoles pròpies i serveis pedagògics) que incideixen directament en la qualitat educativa.

Les actuacions realitzades per aquest Ajuntament al llarg d'aquests anys ha estat canalitzada a través de l'Institut d'Educació de Barcelona que a l'any 1996 va planificar l'acció coeducativa a la ciutat a través del **Pla d'Acció Coeducativa (PAC)**. Com a criteri d'actuació, el PAC va arbitrar una plataforma de participació que aplegués dones i entitats representatives del treball coeducatiu a la ciutat, que es va constituir com a **Grup de treball d'Acció Coeducativa**, que ha estat qui ha tingut la responsabilitat d'elaborar el document de treball que ha orientat l'acció coeducativa durant el procés del Projecte educatiu de ciutat, en el qual les accions que han de permetre fer de la coeducació a Barcelona, l'educació, en el seu sentit més ampli, hi han estat presents.

Des de l'any 2000 es treballa en **Educació en Valors**, en la qual està inclosa la mirada de gènere en tots els plantejaments i actuacions que es realitzen en les intervencions a les escoles, districtes, Centres de Recursos Pedagògics, etc.

LES ACTUACIONS ESPECÍFIQUES ALS DISTRICTES

Als districtes de la ciutat es on es concreten les línies de treball de la política municipal per a les dones. Si bé no es pot afirmar que es territoris constitueixen l'únic àmbit d'aquesta implementació, sí que podem considerar que la seva proximitat a les ciutadanes els hi atorga una categoria preferent per tal de detectar la realitat i actuar per modificar-la. Ja fa anys que, a través de la lectura de les memòries anuals, s'ha pogut observar un augment del nombre d'activitats, de programes, etc., fruit de l'existència de responsables polítiques i tècniques per a aquest tema.

La dinamització del Consells de dones i la seva participació al Congrés de les dones de Barcelona ha estat un eix clar del treball realitzat en el conjunt dels territoris. Els uns amb més experiència, donat els anys que fa que funcionen, i d'altres amb il·lusió pel que significava tenir entre les mans un projecte nou, han aconseguit una dinàmica de treball estimulant per a les dones.

A més de la feina de dinamització, suport tècnic i econòmic a les entitats de dones duta a terme pels districtes, des dels Consells s'han convocat i coordinat actes al voltant del 8 de març, s'ha fomentat la presència de les dones a la ciutat (Programa "Dones reporteres" de Sant Martí, participació al projecte "Dona i ciutat" de la Fundació Maria Aurèlia Capmany, treballs específics amb dones d'altres cultures, promoció de la creació de noves entitats...), així com s'han organitzat cursos i xerrades per tal de que la participació social de les dones a la nostra ciutat sigui una realitat. Cal tenir en compte que també es pot constatar un major dinamisme de la població femenina per participar en activitats generals.

Escenari i criteris que orienten el Programa municipal

L'anàlisi de la situació de les dones de Barcelona permet dibuixar les característiques més significatives de les barcelonines del 2001

Un dels principals canvis que ha sofert la població de Barcelona al llarg dels darrers anys ha estat el seu procés d'envelliment, tant per l'augment de l'esperança de vida com per la disminució del nombre de naixements. Aquesta situació afecta directament les dones, ja que cada cop hi ha més dones grans.

Les dades analitzades porten a diferenciar tres grans grups de dones a la ciutat, que presenten grans diferències entre ells i que, a la vegada mostren les tendències i necessitats pròpies dels seus anys.

- Per una banda les dones grans, que en una gran majoria tenen pocs recursos, viuen soles i tenen poc suport social i sentimental.
- Per altra banda les dones majors de 50 anys, amb nivells educatius baixos i unes taxes d'activitat al mercat de treball molt reduïdes, ja que la majoria són mestresses de casa. Aquest fet els suposa moltes limitacions personals, en especial si el nucli familiar es trenca i elles han d'assumir la responsabilitat familiar, ja que, a banda de la manca de recursos econòmics, no tenen un paper social definit.
- L'altre grup està format per les joves, la majoria actives, sigui quina sigui la seva situació familiar. Accedeixen a una autonomia econòmica, sovint d'una manera precària, ateses les ofertes de treball. S'enfronten, però a una sobrecàrrega de treball, ja que se'ls demana molt esforç en la feina remunerada i compten amb poques ajudes per iniciar un procés d'autonomia personal (ajudes per a la maternitat, habitatge assequible, manca de flexibilitat en els horaris de treball, etc.).

Aquesta situació ens porta a pensar que les dones de Barcelona continuen necessitant, en un futur immediat, unes línies específiques per part de l'Ajuntament, en especial perquè les dones grans puguin envellir dignament, perquè a les dones de famílies monoparentals no els manquin recursos (per a l'atenció als seus infants, per al seu benestar personal, etc.) i perquè les joves puguin desenvolupar la seva autonomia personal amb bones condicions. A més, cal tenir en compte que les dones continuen tenint la responsabilitat gairebé exclusiva del treball reproductiu i que, per tant, calen mesures per a la corresponsabilització d'aquest treball i també per a la conciliació de la vida familiar i laboral, reconeixent les aportacions que les dones han fet i fan a la societat. L'actuació municipal no pot oblidar tampoc que entre les barcelonines hi ha unes que pateixen, encara, una situació menys favorable, deguda al seu origen social o a la seva procedència cultural, i que necessiten una atenció específica: les immigrades, les que pateixen disminucions, les maltractades, les treballadores sexuals i les preses, entre d'altres.

Pel que fa a les dones immigrades, les dades ens han demostrat l'increment de la seva presència a la ciutat, increment que molt probablement, continuarà creixent. Això comporta canvis pel que fa a les previsions d'ús dels serveis de la ciutat. També cal tenir en compte que les propostes del col·lectiu d'immigrades al I Congrés de les Dones de Barcelona evidenciaven que les aquestes no creien necessària l'existència de serveis específics (per evitar així la "guetització"), si bé cal treballar l'adequació dels serveis a les necessitats concretes de la diversitat d'aquestes dones i de totes aquelles que pateixen situacions desfavorables. En aquest sentit, és important fer referència a les dones que pateixen disminucions com a col·lectiu específic, amb unes necessitats determinades que caldrà tenir molt presents quan es parla d'adequació dels serveis de la ciutat.

En relació als recursos adreçats a les dones que pateixen violència, cal millorar i diversificar els recursos existents, incrementar la cooperació amb institucions, entitats i associacions de la ciutat que proporcionin algun tipus de servei en relació a aquest tema, així com intensificar totes les accions preventives .

Les noves tendències en les polítiques de dones i per a dones

Les tendències actuals fruit de les diferents recomanacions i directives d'organismes internacionals, congressos i espais d'intercanvi entre dones, dibuixen un nou escenari en les polítiques a dur a terme per les dones i amb les dones. Polítiques que tenen en la ciutat un marc privilegiat, i que donen a l'administració local un paper preponderant en la seva implementació.

Sense oblidar les estratègies que s'han impulsat fins al moment pel que fa a polítiques d'igualtat d'oportunitats en l'accés al treball, a l'educació, a la formació ocupacional, a la presència de les dones en la vida pública, etc., es tracta d'anar més enllà en la incorporació de la mirada femenina en tots els temes que tenen a veure amb la ciutat, reconeixent la participació social i política de les dones, les diferències de les experiències masculina i femenina pel que pertoca a l'ús del temps, dels serveis, de les formes de viure i d'estar a la ciutat. Aquestes estratègies han d'ajudar a fer camí per tal que Barcelona, estructurada fonamentalment entorn a les necessitats del treball productiu, faci també de la vida quotidiana un eix bàsic per a la seva organització.

Els criteris que orienten el Programa Municipal

D'aquest escenari es desprenen els que seran els criteris que orienten el Programa Municipal :

Incorporar la perspectiva de les dones, de forma transversal, en les polítiques generals

Per tirar endavant polítiques que s'adaptin a la realitat canviant de les ciutadanes de Barcelona, s'ha de tenir en compte la consideració de la diversitat de més del 50% de la població que són les dones que tenen unes necessitats, uns interessos, uns sistemes de vida diferents les unes de les altres i, per tant, s'ha de treballar per a totes elles tenint en compte aquestes diferències.

Cal, doncs, incloure a totes les propostes polítiques la mirada de les dones, compromís en el qual hi ha d'estar implicat tot el consistori.

S'ha d'anar obrint camí per anar incorporant el punt de vista de les dones, de forma transversal, a les polítiques generals ("gender mainstreaming") i, per tant, és imprescindible la creació d'espais i mecanismes estables de coordinació institucional (i també interinstitucional).

Ja no es tracta exclusivament de la identificació d'un problema relatiu a la situació de les dones i la posta en marxa d'una política específica per afrontar-lo, sinó de revisar i anar adequant les polítiques que ja existeixen i les que es volen posar en marxa per tal d'incorporar la mirada de les dones com una de les bases de la presa de decisions.

Contemplar les diferències entre les ciutadanes i els ciutadans en l'ús de la ciutat

Històricament, les ciutats s'han pensat, s'han dissenyat i s'han construït en funció d'un ordre social que ha pretès ser neutre, però que en realitat respon a l'ordre social masculí. Per dir-ho d'una forma més gràfica, les ciutats responen a les necessitats d'un "ciutadà arquetípic" que vindria definit per ser un home blanc d'entre 30 i 50 anys, "cap de família", amb una capacitat adquisitiva que li permet ser propietari d'un cotxe i també d'una casa o, si més no, aspirar a ser-ho pagant una hipoteca.

La construcció de la ciutat, per tal de que aquesta millori les condicions de vida de les persones que l'habiten, que la viuen, ha de tenir en compte la realitat d'existències sexuades i les noves formes de vida de les dones.

S'ha de poder descodificar la realitat i la planificació per al desenvolupament des d'una doble perspectiva, la masculina i la femenina, per tal de satisfer necessitats, desitjos i temps de vida diferents. Totes les disposicions han de contenir objectius que tinguin en compte, per un costat, diferents coneixements, experiències i valors d'homes i dones i, per l'altre, la igualtat de drets, deures i possibilitats.

És necessari, també, tenir en compte que els col·lectius masculí i femení tampoc són homogenis. Cal atendre, en conseqüència, la diversitat d'edat, de classe social, d'opció sexual, d'ètnia, de cultura, de característiques específiques com són les disminucions...

Es tracta de caminar per anar construint un model de ciutat que pugui respondre als requeriments actuals de les ciutadanes i dels ciutadans, amb tota la seva diversitat.

Promoure la presència i la participació de les dones en tots els àmbits (social, cultural, polític i laboral)

La invisibilitat de les dones al llarg de la història, malgrat els treballs i les responsabilitats assumides per aquest col·lectiu, així com la necessitat de canviar els models imperants a la societat, fa que la presència de les dones en tots els àmbits sigui molt necessària.

Els avenços aconseguits els últims anys han produït una transformació en les condicions de vida d'una part important del col·lectiu de ciutadanes, però l'impacte d'aquests canvis en relació a la seva participació en les estructures de la presa de decisions ha estat encara dèbil.

Però si l'increment de la presència de les dones en els llocs de presa de decisions és important, ho és tant o més encara el que es reconegui i legítimi políticament la participació de les dones en tots els àmbits de la vida. En aquest sentit, cal subratllar la diferència, l'especificitat de la participació de les dones i la consciència de que la seva manera de fer diària incideix en el conjunt de la societat.

Es tracta d'anar treballant per superar les falses dicotomies que imperen encara a la nostra societat (públic/privat, mercat/família, producció/reproducció...) i reconèixer i donar valor polític a tot allò que fan les dones, la seva forma de participar a la ciutat, les diferents aportacions que han fet i fan.

En aquest sentit, les institucions han de reconèixer al moviment associatiu de les dones de la ciutat, en tota la seva diversitat, com a agent social interlocutor i com a font privilegiada de coneixement i informació.

Calen, doncs, mesures per avançar cap a una nova cultura de la participació de les dones en tots els àmbits del fet urbà, per tal que les polítiques (tant les específicament adreçades a aquest col·lectiu com les generals) reflecteixin veritablement els seus interessos, desitjos i necessitats.

Fer de la vida quotidiana de les persones un eix per organitzar la ciutat

Avui, i gràcies sobre tot al paper del moviment feminista, de la seva pràctica política i del seu pensament, es té clar que una part important de les activitats i treballs que realitzen les dones són invisibles, no són valorats socialment. Les tasques en el treball reproductiu (treball domèstic, cura de les altres persones) encara, malgrat els avenços realitzats, els hi són exigides i els hi corresponen com a àrees de responsabilitat gairebé “exclusiva”

Les dones viuen el temps personal d'una manera diferenciada que ve donada per la multitud de facetes que abasten: mares, filles, amigues, esposes, mestresses de casa, treballadores assalariades, ciutadanes participants en els moviments socials i polítics, etc. A més, desenvolupen tasques que corresponen a cada una d'elles simultàniament en el temps. En les seves vides han de conciliar una gran quantitat de temps i espais que es creuen i que tenen ritmes totalment diferents. Això comporta que la seva visió sigui, en la majoria dels casos, una visió molt lligada a la vida quotidiana.

És evident doncs, que les dones, en tant que responsables de mantenir la vida, són les que fan un ús més intensiu de la ciutat. La gran quantitat d'activitats i de desplaçaments que realitzen comporta un coneixement exhaustiu de l'entorn. Aquest saber acumulat per l'ús quotidià de la ciutat, fa del col·lectiu femení un sector de població capaç d'elaborar propostes i solucions imaginatives que facin front als nous reptes.

El model de ciutat que avui estem vivint (ciutat monofuncional lligada fonamentalment a l'activitat productiva) no facilita la vida quotidiana de les persones, ans al contrari. És una idea de ciutat que no s'adequa als canvis que han tingut lloc en els darrers anys (canvis en l'estructura de les famílies, en els sistemes de treball, en la necessitat de mobilitat de les dones, en la necessitat de serveis de conciliació de la vida personal-familiar i laboral...).

Cal, així, tirar endavant un seguit de propostes que contemplin la vida quotidiana com un dels eixos prioritaris a l'hora de pensar, organitzar i gestionar la ciutat, propostes que han de donar resposta als canvis que, a tots els nivells, afecten la ciutadania, i que han de fer visibles el benestar i la qualitat de vida proporcionades per totes aquelles activitats no considerades importants, majoritàriament realitzades per les dones adultes. Es tracta d'aconseguir una ciutat més amiga de tothom, en un context que faci compatible el desenvolupament social i econòmic amb el respecte al medi ambient.

Actuar des de la proximitat i a partir d'un coneixement exhaustiu de la realitat

L'Ajuntament de Barcelona no ha deixat perdre, i no ha de deixar perdre en un futur, les grans possibilitats que li dona la proximitat a la ciutadania i, per tant, el coneixement directe de les seves necessitats i interessos.

Per incidir en aquesta proximitat, l'administració municipal gaudeix d'una estructura descentralitzada per tal de detectar al màxim la realitat de cada districte, de cada barri, i actuar per a modificar-la. Cal, doncs, prioritzar i donar valor a l'experiència i a la participació de les dones dels barris com a detectors de les necessitats i desitjos de les barcelonines, portant a terme una veritable política transversal que inclogui la visió de gènere en les iniciatives que es porten a terme als districtes des dels diferents àmbits d'actuació.

En aquesta línia de treball, també serà recomanable que totes les estadístiques municipals contemplin la variable de sexe, així com la realització d'estudis que proporcionin informació addicional sobre el perfil social de les dones, dels seus valors, actituds, necessitats i expectatives. Paral·lelament, cal fomentar recerques que, amb una àmplia perspectiva, assumeixin la diversitat i l'especificitat de les dones com a forma per a interpretar la realitat.

Atendre específicament les dones que pateixen situacions greus, amb risc o en exclusió social

En reconèixer que el dret a la igualtat d'oportunitats és un dret humà, cal reforçar la urgència d'eliminar situacions de lesió dels drets humans, com són la violència contra les dones i els obstacles reals que, en molts casos, impedeixen l'exercici d'un dret reconegut a la participació en manifestacions culturals, a un lloc de treball amb un salari digne...

També, en la mateixa línia, cal tenir en compte la necessitat d'anar trencant les barreres que moltes dones troben degut a factors tals com l'origen ètnic, la cultura, l'orientació sexual, les discapacitats, les situacions de privació de llibertat o qualsevol altra circumstància que impedeixi el poder disfrutar dels drets humans i llibertats fonamentals. Malgrat que aquests fets són comuns tant entre el col·lectiu masculí com femení, les dones pateixen amb major intensitat els efectes excloents d'aquests factors (feminització de la pobresa, etc.) a causa de la situació de desigualtat que pateixen a molts àmbits de la vida.

Tot això exigeix per part de la societat en general i de les administracions públiques en particular, una intervenció global destinada a propiciar intervencions estructurals per a la progressiva eliminació d'aquests fenòmens i, a curt plaç, a l'establiment de programes per a paliar i prevenir les greus conseqüències dels processos que donen lloc a aquests tipus de violències.

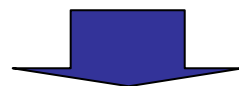
L'Ajuntament de Barcelona, seguint les recomanacions explicitades en anteriors apartats, ha prioritzat per a aquest mandat la lluita contra la violència vers les dones com a un dels objectius més importants pel que fa a les polítiques per a les dones. És per això que aquest tema té un desenvolupament específic com una línia estratègica del Programa Municipal per a les Dones.

Programa municipal per a les dones 2000-2003

Objectiu general

Fer de Barcelona una ciutat que contempli les diferències entre les ciutadanes i els ciutadans, promogui una veritable igualtat d'oportunitats i un augment de la qualitat de vida de tota la població

Línia estratègica 1

Incrementar la presència i participació de les dones en tots els àmbits de la vida ciutadana, tenint en compte la seva diversitat

Línia estratègica 2

Adequar la ciutat a les necessitats de la vida quotidiana de les persones, reconeixent i donant valor a les aportacions i als desitjos del col·lectiu femení

Línia estratègica 3

Disminuir la incidència de la violència de gènere i promoure una ciutat per la no violència

Línia estratègica 4

Contemplar la perspectiva i les necessitats de les dones en les diferents polítiques municipals

Línies i objectius estratègics del Programa

LÍNIA 1

Incrementar la presència i participació de les dones en tots els àmbits de la vida ciutadana, tenint en compte la seva diversitat.

- 1.1 Afavorir la participació de les dones en el disseny de les polítiques municipals i en les decisions de la ciutat
- 1.2 Donar valor a les iniciatives de les dones i potenciar les iniciatives de les associacions de dones de la ciutat
- 1.3 Incrementar la presència a les xarxes locals, estatals i internacionals
- 1.4 Vetllar per tal que al Fòrum de les Cultures del 2004 quedin reflectides les aportacions de les dones en els diversos camps

LÍNIA 2

Adequar la ciutat a les necessitats de la vida quotidiana de les persones, reconeixent i donant valor a les aportacions i desitjos del col·lectiu femení.

- 2.1 Impulsar una nova cultura del desenvolupament econòmic que permeti la conciliació de responsabilitats personals, familiars i professionals
- 2.2 Desenvolupar eines per a millorar el coneixement de la situació i de les condicions de vida de les barcelonines
- 2.3 Incrementar la funció exemplificadora de l'Ajuntament en relació a altres institucions ciutadanes i administracions
- 2.4 Impulsar una major coordinació entre el sector públic i privat i la coordinació interinstitucional per a l'optimització dels recursos públics.
- 2.5 Donar valor a l'experiència i a la participació de les dones dels barris com a detectores de les necessitats i desitjos de les barcelonines
- 2.6 Promoure una nova filosofia de la planificació urbana que integri les necessitats i contempli les diferències entre els ciutadans i les ciutadanes

LÍNIA 3

Disminuir la incidència de la violència de gènere i promoure una ciutat per la no violència

- 3.1. Millorar, diversificar i ampliar la xarxa de recursos públics i privats per a la protecció i l'atenció a les persones víctimes de violència a la ciutat, tot garantint l'accessibilitat als recursos i l'adequació de l'atenció a les diferents necessitats de les dones.
- 3.2. Incrementar la coordinació i cooperació entre els àmbits social, sanitari, policial, judicial i associatiu, en relació a la prevenció, detecció i intervenció en situacions de violència domèstica i de gènere
- 3.3. Promoure estratègies educatives, preventives i de sensibilització encaminades a aconseguir la zero tolerància a la violència.

LÍNIA 4

Contemplar la perspectiva i les necessitats de les dones en les diferents polítiques municipals

- 4.1 La transversalitat de la perspectiva de les dones com a criteri en l'actuació municipal i la prioritització del treball amb els territoris de la ciutat.
- 4.2 La igualtat d'oportunitats de les dones en l'àmbit econòmic: l'ocupació de les dones com a prioritat i la igualtat d'oportunitats en les empreses.
- 4.3 La salut i la qualitat de vida de les dones.
- 4.4 Una ciutat coeducadora, una ciutat educadora.
- 4.5 La sostenibilitat com a model en la vida quotidiana de la ciutat.
- 4.6 L'atenció a les dones en situació de vulnerabilitat.

- 4.7 Les dones com a usuàries i promotores d'una cultura de qualitat.
- 4.8 Serveis Urbans i Manteniment des de la perspectiva de les dones.

Objectius Operatius

Línia estratègica 1

Incrementar la presència i participació de les dones en tots els àmbits de la vida ciutadana, tenint en compte la seva diversitat

1.1 Afavorir la participació de les dones en el disseny de les polítiques municipals i en les decisions de la ciutat

- 1.1.1 Potenciar l'obertura i participació de les dones al Consell de les Dones de la ciutat de Barcelona
- 1.1.2 Potenciar l'obertura i participació de les dones als Consells de les Dones dels Districtes
- 1.1.3 Continuar potenciant el treball del Grup de dones del CMBS
- 1.1.4 Articular mesures específiques que permetin la participació de grups de dones amb situació de vulnerabilitat (facilitant llenguatge dels signes, espais accessibles per a persones amb disminució, etc.)
- 1.1.5 Realitzar estratègies que incrementin la presència de col·lectius de dones actualment poc representats en les estructures de participació municipal (joves, majors de 65 anys, immigrades...).
- 1.1.6 Fomentar el treball i l'organització en Xarxa a través de les TIC (Tecnologies de la Informació i Comunicació), i promoure així la participació directa i la proximitat entre les dones de la ciutat.

1.2 Donar valor a les iniciatives de les dones i potenciar les iniciatives de les associacions de dones de la ciutat

- 1.2.1 Continuar potenciant el *Premi 8 de març* i d'altres com a reconeixement de les aportacions de les dones en la construcció de la ciutat
- 1.2.2 Impulsar el I Congrés sobre la vida quotidiana.
- 1.2.3 Facilitar el seguiment de les recomanacions del I Congrés de les dones de Barcelona
- 1.2.4 Continuar potenciant el CIRDA com a servei de suport a les associacions i projecció de les iniciatives del teixit associatiu femení de la ciutat.
- 1.2.5 Continuar potenciant les diferents línies de suport a les associacions i entitats de dones
- 1.2.6 Col·laborar amb el projecte Bonnemaison de la Diputació.

1.3 Incrementar la presència a les xarxes locals, estatals i internacionals

- 1.3.1 Mantenir la participació en el Grup de treball Dones i Municipi de la FMC per adaptar les propostes dels acords de Pequín a l'actuació municipal
- 1.3.2 Potenciar la participació en programes europeus per a obtenir recursos i per intercanviar experiències

1.4 Vetllar per tal que al Fòrum Universal de les Cultures del 2004 quedin reflectides les aportacions de les dones en els diversos camps

- 1.4.1 Impulsar des del Consell de les Dones i des del Sector de Serveis Personals unes línies de treball que promoguin iniciatives públiques i privades al voltant de la cultura de la pau, aportant l'experiència de les dones com agents de pau.

Línia estratègica 2

Adequar la ciutat a les necessitats de la vida quotidiana de les persones, reconeixent i donant valor a les aportacions i als desitjos del col·lectiu femení

3.1 Impulsar una nova cultura del desenvolupament econòmic que permeti la conciliació de responsabilitats personals, familiars i professionals

- 2.1.1 Desenvolupar activitats de sensibilització sobre la necessària corresponsabilització de totes les persones integrants de la unitat convivencial en les tasques i responsabilitats familiars, com a element essencial per compatibilitzar la vida personal, familiar i laboral.
- 2.1.2 Informar la societat barcelonina sobre el valor econòmic i social del treball domèstic, destacant la seva importància econòmica i social
- 2.1.3 Promoure la creació de Bancs dels Temps a tots els districtes municipals
- 2.1.4 Impulsar i col·laborar en programes que tinguin com a objectiu la conciliació de la vida laboral i familiar, a partir de la valoració i el reconeixement de les aportacions de les dones
- 2.1.5 Adequar els serveis sociomunitaris adreçats a l'atenció de les persones depenents (centres escolars de tots els nivells, activitats extraescolars, centres de dia, etc.) a les necessitats reals d'aquestes i de les seves famílies, així com a la demanda existent (horaris, transport, distribució zonal, període vacacional)
- 2.1.6 Recolzar l'organització de serveis amb personal qualificat i activitats lúdico-educacionals per atendre nenes i nens fora de l'horari escolar i en períodes vacacionals.
- 2.1.7 Difondre les experiències i bones pràctiques en relació a la corresponsabilitat dutes a terme a la ciutat de Barcelona en els diferents àmbits (educació, ocupació, urbanisme, ús del temps...)

3.1 Desenvolupar eines per a millorar el coneixement de la situació i de les condicions de vida de les barcelonines

- 2.2.1 Crear un Observatori per al seguiment de la situació de les dones de Barcelona
- 2.2.2 Millorar els instruments interns per a la planificació (registres per sexes i edats,...)

3.1 Incrementar la funció exemplificadora de l'Ajuntament en relació a altres institucions ciutadanes i administracions

- 2.3.1 Continuar impulsant el reconeixement de la genealogia femenina en els carrers i d'altres espais de la ciutat (Ponència Nomenclator, Base de dades de dones rellevants de la ciutat de Barcelona)
- 2.3.2 Impulsar la campanya per a la utilització d'un llenguatge no sexista (Llibre d'estil de l'Ajuntament, accions informatives, supervisió publicacions del Sector)
- 2.3.3 Impulsar la creació d'un Fons de temps solidari a l'Ajuntament
- 2.3.4 Impulsar mesures laborals que afavoreixin compatibilitzar el treball reproductiu i productiu (incentivar que permisos i llicències siguin disfrutats pels homes -sense que això impliqui retallar els drets de les dones-, flexibilitzar els horaris de la jornada laboral, promoure l'ampliació del règim de permisos per motius familiars, ...)
- 2.3.5 Promoure mesures al voltant de la violència contra les dones en les quals l'Ajuntament prengui un paper protagonista sempre i en cada moment

- 2.3.6 Incentivar experiències pilot en el disseny d'equipaments municipals (remodelació d'espais, horaris...) en les quals hi quedin reflectides i reconegudes la presència, necessitats i desitjos de les dones (Casals de gent gran...)

3.1 Impulsar una major coordinació entre el sector públic i privat i la coordinació interinstitucional per a l'optimització dels recursos públics

- 2.4.1 Treballar un conveni amb la Diputació de Barcelona i la Generalitat de Catalunya
- 2.4.2 Impulsar la millora i la col·laboració dels i amb els recursos que proporcionin serveis a les dones

3.1 Donar valor a l'experiència i a la participació de les dones dels barris com a detectores de les necessitats i desitjos de les barcelonines

- 2.5.1 Promoure i donar suport a programes desenvolupats als territoris a l'entorn de l'adequació de la ciutat a les necessitats de les barcelonines
- 2.5.2 Fomentar la intercomunicació i l'aproximació entre els serveis personals dels districtes i el teixit associatiu de les dones
- 2.5.3 Continuar impulsant el projecte de recuperació de la memòria històrica de les dones als diferents districtes de la ciutat (Projecte "Protagonisme de les dones en els moviments socials).
- 2.5.4 Implicar els mitjans de comunicació locals (TV, ràdio, premsa) en el foment i la difusió de la informació sorgida i creada pels grups i associacions de dones de la ciutat.

3.1 Promoure una nova filosofia de la planificació urbana que integri les necessitats i contempli les diferències entre els ciutadans i les ciutadanes

- 2.6.1 Promoure una línia de formació sobre temes de gènere per a professionals del Sector dels serveis municipals
- 2.6.2 Editar una Guia de com treballar la ciutat des d'una perspectiva de la vida quotidiana
- 2.6.3 Impulsar la participació de les dones en les remodelacions urbanes per tal de que s'adaptin a la mirada de les dones i així generar una nova concepció de l'espai urbà recollint en el disseny i l'organització de la ciutat les diverses activitats que s'hi desenvolupen.
- 2.6.4 Afavorir la creació d'instruments que permetin anar avançant cap a l'increment de la seguretat i de l'accessibilitat en les noves construccions i en les remodelacions urbanes.

Línia estratègica 3

Disminuir la incidència de la violència de gènere i promoure una ciutat per la no violència

3.1 Millorar, diversificar i ampliar la xarxa de recursos públics i privats per a la protecció i l'atenció a les persones víctimes de violència a la ciutat, tot garantint l'accessibilitat als recursos i l'adequació de l'atenció a les diferents necessitats de les dones

- 3.1.1 Ampliar, millorar i diversificar l'atenció integral i l'acolliment temporal per a dones víctimes de violència, tot garantint l'accessibilitat dels recursos i l'adequació de l'atenció a les diferents necessitats de les dones (dones grans, immigrades, amb discapacitats...)
- 3.1.2 Ampliar les places d'acolliment d'urgències per a dones víctimes de violència i millorar el servei telefònic d'atenció d'urgències les 24h.
- 3.1.3 Incrementar i millorar els serveis i recursos de suport per a dones a la sortida de centres d'acolliment
- 3.1.4 Incrementar i millorar els programes especialitzats en el tractament de la violència (víctimes i victimaris)
- 3.1.5 Impulsar la intervenció davant l'assetjament sexual en el lloc de treball

4.2 Incrementar la coordinació i cooperació entre els àmbits social, sanitari, policial, judicial i associatiu, en relació a la prevenció, detecció i intervenció en situacions de violència domèstica i de gènere

- 3.2.1 Implementar un circuit local d'atenció a les dones víctimes de violència domèstica i elaboració del protocol d'actuació en els casos de violència domèstica
- 3.2.2 Disposar i actualitzar el mapa de violència domèstica i de gènere a la ciutat.
- 3.2.3 Impulsar els espais de coordinació estable en el que estiguin representats tots els àmbits professionals i socials relacionats amb la prevenció, detecció i intervenció en situacions de violència domèstica.
- 3.2.4 Impulsar accions formatives en l'àmbit de la violència de gènere a tots els sectors implicats (social, policial, jurídic, sanitari i associatiu).

4.3 Promoure estratègies educatives, preventives i de sensibilització encaminades a aconseguir la zero tolerància a la violència.

- 3.3.1 Promoure i donar suport als programes i projectes dels territoris entorn a la violència domèstica i de gènere.
- 3.3.2 Impulsar la informació i la difusió de les estratègies, els serveis i recursos existents per tal que arribin als sectors més deficitaris.
- 3.3.3 Donar suport a les iniciatives sorgides des dels col·lectius de dones, ONG's i altres instàncies, entorn a la violència domèstica i de gènere.
- 3.3.4 Formació d'agents socials implicats en la prevenció, detecció i intervenció en situacions de violència.
- 3.3.5 Promoure estratègies de treball amb els diferents mitjans de comunicació.

3.3.6 Disseny d'estratègies educatives i de prevenció dins l'àmbit educatiu per promoure els comportaments igualitaris i solidaris i la resolució alternativa de conflictes.

Línia estratègica 4

Contemplar la perspectiva i les necessitats de les dones en les diferents polítiques municipals

4.1 La transversalitat de la perspectiva de les dones com a criteri en l'actuació municipal i la prioritització del treball amb els territoris de la ciutat

- 4.1.1 Impulsar la creació d'una taula tècnica amb altres Sectors municipals (Urbanisme, Via Pública, Sostenibilitat...)
- 4.1.2 Potenciar línies d'informació i formació
- 4.1.3 Potenciar la taula de dones dels districtes amb la incorporació puntual de professionals del Sector, segons el tema del qual es tracti
- 4.1.4 Facilitar el coneixement i la interrelació de les diferents conselleres per les dones dels districtes
- 4.1.5 Treballar conjuntament amb els territoris línies específiques de treball de ciutat (violència vers les dones, seguretat, accessibilitat física i de comunicació, habitatge, Fòrum 2004...).
- 4.1.6 Impulsar uns serveis públics (assistencials, culturals, de mobilitat, formatius...) per a tota la ciutadania, que integrin les diferències entre els gèneres i entre les mateixes dones (immigrades, amb disminucions...)

4.2 La igualtat d'oportunitats de les dones en l'àmbit econòmic

L'ocupació de les dones com a prioritat:

- 4.2.1 Continuar amb les polítiques de reducció de la taxa d'atur femení potenciant la participació de les dones en programes formatius i experiencials que els hi permetin un més fàcil accés al mercat de treball.
- 4.2.2 Garantir la paritat de participació de les dones a tots els programes d'inserció.
- 4.2.3 Implementar polítiques ocupacionals específiques que evitin la segregació ocupacional de les dones al mercat de treball (Programes Dones cap a l'ocupació i Dones emprenedores).
- 4.2.4 Afavorir la inserció laboral de dones amb dificultats específiques (maltractades, famílies monoparentals, majors de 45 anys, immigrades, treballadores sexuals) mitjançant accions transversals en programes d'ocupació com ara plans d'ocupació, tallers d'ocupació, nous filons, etc.).
- 4.2.5 Incentivar l'autoocupació i la creació d'empreses per part de les dones com a forma de sortir de l'atur i alhora potenciar la presència de les dones al teixit econòmic de la nostra ciutat (Programa Dones emprenedores).

La igualtat d'oportunitats en les empreses:

- 4.2.6 Incentivar programes d'acció positiva en les empreses per tal de que aquestes es constitueixin en entitats, reconegudes públicament, col·laborades en la igualtat d'oportunitats entre dones i homes.
- 4.2.7 Establir incentius adreçats a empreses en les que la posta en marxa de polítiques d'igualtat d'oportunitats entre treballadors i treballadores els hi pot suposar un cost econòmic afegit.
- 4.2.8 Recolzar tècnicament el disseny i la posta en marxa d'accions positives en el marc de l'empresa i de la negociació col·lectiva.

- 4.2.9 Desenvolupar accions per tal d'afavorir la participació de les dones en els programes de formació contínua.
- 4.2.10 Promoure mesures per eradicar situacions concretes de discriminació que afecten, fonamentalment, les dones, com són la discriminació salarial i l'assetjament sexual.

4.3 La salut i la qualitat de vida de les dones

- 4.3.1 Potenciar l'anàlisi dels determinants socials de les desigualtats socials de gènere en salut, així com les estratègies de prevenció centrades en la millora de les condicions de vida i de treball.
- 4.3.2 Continuar potenciant l'estudi i la prevenció de la morbiditat femenina diferencial, tot donant-li la projecció pertinent, amb una mirada concreta a les dones amb discapacitats i a les dones provinents d'altres cultures
- 4.3.3 Col·laborar en l'impuls i desplegament del Programa Sanitari d'Atenció a la Dona
- 4.3.4 Assegurar que el Programa d'Atenció Sexual i Reproductiva segueixi oferint una línia d'atenció de qualitat a les seves usuàries
- 4.3.5 Vetllar per a que els Plans de Salut dels districtes incorporin les necessitats específiques de les dones, amb una mirada concreta a les dones provinents d'altres cultures

4.4 Una ciutat coeducadora, una ciutat educadora

- 4.4.1 Col·laborar amb el PEC (Projecte Educatiu de Ciutat) per tal de que en totes les seves línies de treball quedi incorporada la perspectiva de gènere
- 4.4.2 Continuar estimulant la col·laboració en quant a l'elaboració de recursos educatius que sensibilitzin la població en temes relacionats amb les dones
- 4.4.3 Prioritzar l'increment d'aquells recursos educatius que serveixin per afavorir la conciliació del treball laboral i familiar
- 4.4.4 Col·laborar amb el projecte d'Educació en Valors de la Direcció de Serveis Educatius pel que fa a la difusió de materials coeducatius, a les xarxes de professorat que treballen per la igualtat d'oportunitats, a conscienciar les famílies per tal d'evitar la discriminació entre les seves filles i els seus fills i a incloure projectes de dones de Barcelona en la Xarxa de Ciutats Educadores
- 4.4.5 Impulsar programes que fomentin entre les joves l'elecció d'estudis on estan infrarepresentades (especialment les enginyeries...).

4.5 La sostenibilitat com a model en la vida quotidiana de la ciutat

- 4.5.1 Fomentar la participació activa de les dones i la incorporació de la perspectiva de gènere en la definició i el desenvolupament de les polítiques relatives al medi ambient, l'espai públic, la mobilitat i la distribució d'usos de la ciutat.
- 4.5.2 Garantir la participació efectiva de les dones en l'elaboració de l'Agenda 21 de Barcelona com a estratègia per assolir un desenvolupament sostenible i equitatiu.
- 4.5.3 Fornir informació i recursos específics per enfortir hàbits ambientalment responsables en l'àmbit domèstic i evitar l'ús de productes perjudicials per a la salut i el medi ambient.
- 4.5.4 Apropar el verd a les persones, amb l'increment d'espais verds a cinc minuts de casa, dotats d'equipaments pel joc infantil i el descans, i amb garanties de seguretat per a tota la ciutadania i per a les dones en particular, per tal de facilitar la vida quotidiana i la convivència.

- 4.5.5 Impulsar el corredors verds dins la ciutat per millorar les condicions ambientals dels carrers i facilitar els recorreguts a peu i la convivència de la gent i de les dones en particular.

4.6 L'atenció a les dones en situació de vulnerabilitat i necessitats específiques

- 4.6.1 Vetllar per a l'impuls de serveis i programes que contemplin l'especificitat de situacions puntuals i problemàtiques específiques a les que es poden trobar les dones: expreses, treballadores sexuals.
- 4.6.2 Contemplar als serveis i programes els grups de dones amb necessitats específiques, dones amb mancances de recursos econòmics, amb càrregues familiars, immigrades sense recursos, dones grans sense recursos.
- 4.6.3 Impulsar estudis i recerques per tal de conèixer l'evolució i l'impacte de la prostitució a la ciutat i les diferents mesures per abordar-lo.
- 4.6.4 Garantir l'accessibilitat física i de comunicació en totes les accions i recursos que es desenvolupin en el marc d'aquest programa.

4.7 Les dones com a usuàries i promotores d'una cultura de qualitat

- 4.7.1 Col·laborar amb l'Institut de Cultura de Barcelona per tal de que en totes les seves línies de treball quedi incorporada la perspectiva de gènere.
- 4.7.2 Consolidar les audiències femenines com a grups específics de població en les estratègies d'anàlisi i en els programes d'acció vers als públics culturals.
- 4.7.3 Facilitar els mecanismes necessaris per tal de fer visibles les aportacions creatives de les dones en tots els àmbits culturals (teatre, experimentació en nous llenguatges, etc)

4.8 Serveis Urbans i Manteniment des de la perspectiva de les dones

- 4.8.1 Augmentar la presència de les dones en les plantilles de les empreses del sector, tradicionalment cobertes amb homes i, especialment, en les categories superiors.
- 4.8.2 Promoure la incorporació de les dones en les noves professions relacionades amb el control mediambiental.
- 4.8.3 Reconèixer i impulsar el paper de les dones com a col·lectius actius en la correcta gestió del residus.
- 4.8.4 Facilitar informació tant a homes com a dones de com organitzar una correcta gestió dels residus –separació de les fraccions reciclables o recuperables i serveis nous posats al seu abast, com recollida de voluminosos i trastos vells, punts verds mòbils o de barri, etc.-.
- 4.8.5 Impulsar que les dones grans sense recursos o amb problemes de mobilitat tinguin accés als programes gratuïts de recollida de mobles i trastos des del seu habitatge.
- 4.8.6 Fomentar la realització de cursos informatius respecte a la correcta gestió de residus i com a mesura d'acollida a les immigrades novvingudes.

